



Iepazīsim dabu kopā

Saturs

Par Gaujas nacionālo parku

Fiziskā vide

- klimats
- ģeoloģija
- hidroloģija
 - Gauja
 - ezeri
 - purvi
- meži
- pļavas
- ainavas

Bioloģiskās vērtības

- flora
- fauna

Vēsture un kultūra

- parka vēsture
- vietas
- pasākumi



Gaujas nacionālais parks



Foto no Gaujas NP arhīva.

Par Gaujas nacionālo parku

Latvijas pirmais un vecākais nacionālais parks, dibināts 1973. gada 14. septembrī. Tā mērķis ir aizsargāt maz pārveidotas dabas teritorijas, ko raksturo liela bioloģiskā daudzveidība, iežu atsegumi un reljefa formu dažādība, avoti, gleznainas ainavas un neskaitāmi dabas un kultūras pieminekļi. Parka mērķis arī ir veicināt dabas tūrisma un teritorijas ilgspējīgu attīstību.

Gaujas nacionālā parka nozīmīgākā daļa un galvenā dominante – Gaujas senieleja vienlaikus ir gan aizsargājama, gan izmantojama vides un kultūrvēstures izziņas tūrismam un veselīgai atpūtai.

Gaujas NP platība ir 91 745 ha un tā teritorija iedalīta 5 funkcionālās zonās. Parka teritorijā ir zonas, kurās visi dabas resursi pilnībā tiek izslēgti no saimnieciskās un citāda veida darbības. Tās ir dabas rezervātu zonas. Dabas rezervāti aizņem nelielu, bet īpaši vērtīgu Parka daļu, to apmeklēšana nav atļauta. Pārējā Parka teritorijā atļauta tikai tāda saimnieciskā darbība, kas būtiski nemaina vēsturiski izveidojušos ainavas struktūru.

Meži aizņem 47% no Parka teritorijas. Nacionālajā parkā sastopamas gandrīz 900 augu sugas, to apdzīvo 149 putnu sugas un 48 zīdītāju sugas. Kopš 2004. gada Gaujas NP ir daļa no NATURA 2000 tīkla kā teritorija, kas noteikta īpaši aizsargājamo sugu un biotopu aizsardzībai.

Tūrisma vēsturei Gaujas NP teritorijā ir senas tradīcijas. Pirmie apmeklētāji ar ceļaspieķi pa Siguldas apkārtnes takām staigāja jau 19. gadsimtā. Ik gadus tūkstošiem apmeklētāju piesaista savdabīgā ainava, Latvijā vislielākie devona iežu atsegumi – smilšakmens kraujas, klintis un alas, kā arī leģendām un nostāstiem apvītās kultūrvēsturiskās bagātības.

Nacionālajā parkā atrodas vairāk nekā 500 kultūras un vēstures pieminekļu – pilskalni, mūra pilis, baznīcas, muižas, ūdensdzirnavas un vējdzirnavas, kā arī citi arheoloģiskie, arhitektūras un mākslas pieminekļi.

Gaujas, Amatas un Braslas krastos iekārtotas ūdenstūristu apmetnes,

autobraucējiem paredzētas vairākas autotūristu apmetnes, kājāmgājējiem takas vairāk nekā 100 kilometru kopgarumā, bet velotūristiem kalnu velotūrisma maršruts Siguldā.

Gaujas nacionālais parks ir nemitīgā attīstībā. Izmantojot Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējumu, Siguldā, Baznīcas ielā 7 uzcelts Dabas izglītības centrs “Baltā pils”. Līgatnes dabas takās apmeklētāji var vērot meža iemītniekus no rekonstruētajām skatu platformām un skatu torņa, kā arī var paviesoties jaunajā Apmeklētāju centrā. Kājāmgājēji Gaujas senieleju un tās neskatu dabu var iepazīt ejot pa jaunizveidoto tūrisma maršrutu no Murjāņiem līdz pat Līgatnei. Siguldā darbu uzsācis jaunais Apmeklētāju centrs pie Gūtmaņālas.





Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- klimats, ģeoloģija

Klimats



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gaujas NP teritorija atrodas Baltijas jūras ietekmes apgabalā, tāpēc šeit dominē piejūras klimata iezīmes: izteikti cikloniski laika apstākļi, prāvs nokrišņu daudzums un samērā izlīdzināta temperatūra.

Gada vidējā temperatūra ir +5°C.

Visaukstākie mēneši ir janvāris un februāris ar vidējo gaisa temperatūru -6°C. Vissiltākais mēnesis ir jūlijs ar vidējo gaisa temperatūru +17°C. Veģetācijas perioda ilgums vidēji ir 180 dienas. Pirmais sniegs mēdz uzkrīst oktobrī, paliekoša sniega sega izveidojas decembra vidū, sniegs nokūst aprīļa sākumā. Sniega segas bie-

zums parasti 15-20cm.

Gada nokrišņu summa ir 705-788mm. Nokrišņiem visbagātākais mēnesis ir jūlijs, vismazāk nokrišņu ir februārī. Valdošie ir DR vēji. Vidēji gadā ir 18 dienas ar negaisu un 13 dienas ar puteni.

Ģeoloģija

Gaujas NP teritorijā atrodas vairāk kā 60 valsts nozīmes aizsargājamo ģeoloģisko un ģeomorfoloģisko dabas pieminekļu – ieži, klintis, alas.

Unikālo dabas pieminekli - Gaujas

senleju - ģeoloģiskie procesi veidojuši vispirms. Zem tās ir paslēpta vēl senāka un daudz dziļāka ieleja, kas kalpo kā virzienrādītājs upēm, gravām ar strautiem un avotiem, kā ap milzīgu magnētu te grupējas ģeoloģisko objektu kopas. Sārtie, zeltainie un pelēkie smilšakmens ieži ir tūkstošreiz vecāki par mūsu rakstīto

vēsturi – tie veidojušies pirms 350-370 miljoniem gadu. Gaujas smilšakmens atsegumos redzami slāņi ir dabas darinātas akmens grāmatas lapas, kurās ierakstīti miljoniem gadu veci notikumi, kuri vēsta par to, ka devona periodā Gaujas NP teritoriju klāja jūra. Ūdens straumes sanesa smilšainas, puteklainas un mālainas iežu daļiņas, kas nogulsnējās, sablīvējās un sacementējoties, veidoja tagad atsegumos redzamos smilšakmeņus un dolomītus jeb nogulumiežus.

Gaujas NP upju un vecupju krastos redzami smilšakmens ieži veidojušies devona periodā. Gaujas pieteku krastos sastopami galvenokārt Gaujas svītas (D3gj) smilšakmeņi ar māla un aleirolīta starpkārtām, piemēram, Sietiņiezis, Zvārtes iezis, Ērgļu (Ērgēļu) klintis, Ķūķu klintis – valsts nozīmes aizsargājami dabas pieminekļi.

Virš Gaujas svītas nogulumiem klājas augšdevona Amatas svītas (D3amt) smilšakmeņi, kas sastopami galvenokārt Gaujas kreisajā krastā un tās pieteku – Amatas, Raunas, Rauņa, Vējupītes krastu atsegumos, piemēram, Ainavu krauja – pie Kārļu zivjaudzētavas.

Gaujas NP atrodas divas trešdaļas Latvijā zināmo alu. Gaujas un tās pieteku krastos, iežu atsegumos pie vecupēm

vai attekām alas izveidojušās sufozijas procesu rezultātā. Visas sufozijas alas veidojušās plaisās, tām ir trīsstūrveida forma ar arkveidīgam, ovālām ieejām. Visievērojamākās: Gūtmaņala – lielākā ala Baltijā, Kalējala – garākā, Siguldas Velnala – viena no populārākajām, bet Lielā Ellīte – neparastākā, ar arkām, alu un avotu.

Raugoties Gaujas nacionālā parka kartē, redzam, ka parka centrālais nervs ir zila līkloču līnija - Gauja. Bet Gaujas ceļu noteic unikālais dabas pieminekļis – senleja, kuru ģeoloģiskie procesi veidojuši vispirms, zem kuras ir paslēpta vēl senāka un daudz dziļāka ieleja. Tā kalpo kā virzienrādītājs upēm, gravām ar strautiem un avotiem. Kā ap milzīgu magnētu te grupējas ģeoloģisko objektu kopas.

Sārtie, zeltainie un pelēkie smilšakmens ieži, kas spoguļojas Gaujas un tās pieteku ūdeņos, ir tūkstošreiz vecāki par mūsu rakstīto vēsturi - veidojušies pirms 350 – 370 miljoniem gadu. Gaujas smilšakmens atsegumos redzami slāņi ir pašas dabas darinātas akmens grāmatas lapas, kurās ierakstīti miljoniem gadu veci notikumi, kuri vēsta par to, ka devona periodā Gaujas nacionālā parka teritoriju klāja jūra. Ūdens straumes san-



Foto no Gaujas NP arhīva.



Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- ģeoloģija

esa smilšainas, puteklainas un mālainas iežu daļiņas, kas nogulsņējās, sablīvējās un sacementējoties, veidoja tagad atsegumos redzamos smilšakmeņus un dolomītus jeb nogulumiežus.

Ģeoloģijā iežu veidošanās vēsture iedalīta periodos. Gaujas nacionālā parka upju un vecupju krastos redzami smilšakmens ieži veidojušies devona periodā, precīzāk, augšdevona laikā. Gaujas pieteku krastos sastopami galvenokārt Gaujas svītas (D3gj) smilšakmeņi ar māla un aleirolīta starpkārtām, piemēram, Sietiņiezis, Zvārtes iezis, Ērgļu klintis, Ķūķu klintis - valsts nozīmes aizsargājami dabas pieminekļi.

Virs Gaujas svītas nogulumiem klājas augšdevona Amatas svītas (D3amt)



Kraukļu aiza.

smilšakmeņi, kas sastopami galvenokārt parka dienvidaustrumos, pārsvarā Gaujas kreisajā krastā un tās kreisā krasta pieteku Amatas, Raunas, Rauņa, Vējupītes krastu atsegumos, piemēram, Ainavu krauja - pie Kārļu zivjaudzētavas.

Gaujas nacionālajā parkā (Ministru kabineta noteikumi Nr. 175., Rīgā, 25.04.2001.) ir vairāk nekā 60 valsts nozīmes aizsargājami ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie dabas pieminekļi. Ievērojamākie no tiem Amatas krastos – Ainavu krauja, Dzilnas iezis, Ķaubju iezis, Vanagu iezis, Zvārtes iezis; Gaujas krastos grezno Līču - Laņģu klintis, Grīviņu iezis, Ērgļu klintis, Ķūķu klintis, Leimaņu iezis. Dodoties pa straumi lejup ar laivām vai kājām pa takām, Līgatnē varam apskatīt Sprinģu iezi, Jumpravu iezi, Katrīnas iezi, Gūdu klintis, Tītmaņu iezi, Launagiezi. Lejaslīgatnē ievērojamas sātā smilšakmens klintis ir Lustūzis un Ānfabrikas klintis, kas arī atrodas valsts aizsardzībā. Siguldā un tās tuvumā ir 18 valsts nozīmes aizsargājami dabas pieminekļi; ievērojamākie ir Velnalas klintis, Piķenes krauja, Ziedleju klintis, Sautas kalns.

Gaujas nacionālajā parkā atrodas divas trešdaļas Latvijā zināmo alu. Gaujas un tās pieteku krastos, iežu atsegumos pie vecupēm vai attekām alas izveidojušās sufozijas procesu rezultātā. Tas ir gadu tūkstošu ildzis process - mehāniska smilšaino un puteklaino mālaino sīko daļiņu izskalošana ar pazemes ūdens straumēm no smilšakmens plaisām. Visas sufozijas alas veidojušās plaisās, tām ir trīsstūrveida forma ar arkveidīgam, ovālām ieejām. Visievērojamākās ir: Gūtmaņala - lielākā ala Baltijā, Kalējala - garākā, Siguldas

Foto M. Zīvertis.

Velnala – viena no populārākajām, „Lielā Ellīte” – neparastākā, ar arkām, alu un avotu.

Dodoties dabā, būsim saudzīgi. Vērosim, bet nepārveidosim!

Smilšakmens atsegumi



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gaujas upes ceļu noteic unikālais dabas piemineklis – senleja, kuru ģeoloģiskie procesi veidojuši vispirms. Zem tās ir paslēpta vēl senāka un daudz dziļāka ieleja, kas kalpo kā virzienrādītājs upēm, gravām ar strautiem un avotiem, kā ap milzīgu magnētu te grupējas ģeoloģisko objektu kopas. Sārtie, zeltainie un pelēkie smilšakmens ieži ir tūkstošreiz vecāki par mūsu rakstīto vēsturi – tie veidojušies pirms 350-370 miljoniem gadu. Gaujas smilšakmens atsegumos redzami slāņi ir dabas darinātas akmeņi grāmatas lapas, kurās ierakstīti miljoniem gadu veci notikumi, kuri vēsta par to, ka devona periodā Gaujas NP teritoriju klāja jūra. Ūdens straumes sasesa smilšainas, puteklainas un mālainas iežu daļiņas, kas nogulsņējās, sablīvējās un sacementējoties, veidoja tagad atsegumos redzamos smilšakmeņus un dolomītus jeb nogulumiežus.

Gaujas NP upju un vecupju krastos redzami smilšakmens ieži veidojušies devona periodā. Gaujas pieteku krastos sastopami galvenokārt Gaujas svītas (D3gj) smilšakmeņi ar māla un aleirolīta starpkārtām, piemēram, Sietiņiezis, Zvārtes iezis, Ērgļu (Ērģeļu) klintis, Ķūķu klintis – valsts nozīmes aizsargājami dabas pieminekļi.

Virs Gaujas svītas nogulumiem klājas augšdevona Amatas svītas (D3amt) smilšakmeņi, kas sastopami galvenokārt Gaujas kreisajā krastā un tās pieteku – Amatas, Raunas, Rauņa, Vējupītes krastu atsegumos, piemēram, Ainavu krauja – pie Kārļu zivjaudzētavas.

Gaujas NP ir vairāk nekā 60 valsts nozīmes aizsargājami ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie dabas pieminekļi – ieži, klintis, alas. Gaujas NP atrodas divas trešdaļas Latvijā zināmo alu. Gaujas un tās pieteku krastos, iežu atsegumos pie vecupēm vai attekām alas izveidojušās sufozijas procesu rezultātā. Visas sufozijas alas veidojušās plaisās, tām ir trīsstūrveida forma ar arkveidīgam, ovālām ieejām. Visievērojamākās: Gūtmaņala – lielākā ala Baltijā, Kalējala – garākā, Siguldas Velnala – viena no populārākajām, bet Lielā Ellīte – neparastākā, ar arkām, alu un avotu.

Smilšakmens biotopi

Klintis, ieži, akmeņi – vai tad tie arī ir jāsargā? Pēc tūrista un garāmgājēja izpratnes, tie taču ir cieti, blīvi un, domājams, mūžīgi greznos Gaujas un tās pieteku krastos. Kas ir biotops? Kāpēc šo nosaukumu piemēro arī smilšakmens atsegumiem? Tik daudz jautājumu radīsies jeb-



Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- ģeoloģija

kuram, kas Gaujas senielejā uzkavēsies ar pētniecisku interesi un klausīsies dabas gida stāstījumu.

Biotops ir vide, kur noteiktiem augiem un dzīvniekiem ir labvēlīgi, vienveidīgi dzīves apstākļi. Tas ir kādas biocenozes (piemēram, skujkoku meža, sūnu purva) aizņemtais zemes virsmas (sauszemes vai ūdens) nogabals ar visai vienādiem vides apstākļiem (klimats, reljefs, augsnes auglība, mitrums, noēnojums). Savukārt, biocenoze ir augu, dzīvnieku, sēņu un mikroorganismu kopa, kas dzīvo vidē ar vienveidīgiem apstākļiem (biotopā). Šo terminu biežāk lieto mežzinātnē. Bio – tā ir saliktena pirmā daļa, kas nozīmē dzīve, dzīvība, tāds, kas saistīts ar dzīvības procesiem.

Visi Gaujas nacionālā parka smilšakmens atsegumi ir Eiropas nozīmes aizsargājami biotopi. Tātad, jebkurš sarkanais, dzeltenais vai baltais devona iezis, ko parasti sauc par klinti vai iezi, ir vide, kur notiek nozīmīgi, aizsargājami dzīvības procesi. No attāluma šī pasaule ir sīka, neievērojama un ne pārāk koša. Ja kādu smilšakmens klinti apskatīsim tuvāk un uzmanīgāk, tad pamanīsim, ka uz tās graciozi rindojas trīs vai četrus sugu mazas papardītes, dažāda izmēra un krāsas sūnas, klints sienai pieplakuši melni un pelēki ķērpji. Uz viena atseguma var atrast desmitiem dažādu sugu un pasugu pārstāvjus. Augstāk, plaisās un mālainajās kārtiņās smilšakmenī iesakņojušies dažādi augi, lejā pie ūdens - citi, kādā plaisā ieaudzis bērziņš, kaut kur uzzied pa drosmīgai puķei, kas tikko turas plānā augsnes kārtiņā. Tuvāk aplūkojot, arī ķērpju audzes atklāj savu savdabību. Un, ja vēl paņemsim lupu, tad ieraudzīsim

mikropasauli – sūnu mežu, kas atgādina mazu tropu mežu ar dīvainiem kokiem.

Klintis izgrezno daudzas sugas, nozīmīgākās ir parastā saldsaknīte, trauklā pūslīšpārde, liektā sariņsmilga; aļģes: zilaļģes - gleokapsu ģints sugas, hrookoku ģints sugas, šizotriha, kramaļģes, zaļaļģes; ķērpji – rūgtā pertuzārija, maisveida solorina, melnā cistokoleja; sūnas - mēlītes vijzobe, zilganā selānija, bālā jungermannija un citas. Neparasta un maza pasaule, kas turas uz smilšakmens! Taču tur nav tikai augi vien - uz klintīm un to plaisās mitinās arī dažādas dzīvas radībiņas: māņzirnekļi, zirnekļi, dažādas vaboles un divspārņi; putni - krasta čurkste, zivju dzenītis, ūpis.

Aizsargājamas ir netraucētas alas un visas sufozijas parādības, kas ar tām saistītas. Alas smilšakmens iežos ir savdabīga noslēgta pasaule. Tajās vienmēr ir nemainīga temperatūra un mitrums, absolūts klusums, kur neieplūst skaņas no ār pasaules, valda puskrēsla, ieejas daļēji sedz augi, iekšpusē, pustumsā labi jūtas alu spulgsūna un dažādi ķērpji. Pie ieejas un iekšpusē aug dažādas sēņu sugas. Īpašā mikroklimata dēļ alas par vislabāko ziemošanas vietu izvēlas sikspārņi. Šeit mitinās arī bezmurgurkaulnieki - vaboles, moluski, dažādi zirnekļi, reizēm mājvietu iekārto arī āpši, lapsas, jenotsuņi.

Jebkurš netraucētas alas apmeklējums, jebkurš patvaļīgs skrāpējums vai rāpšanās smilšakmens iežā var neatgriezeniski izpostīt dabas rūpīgi veidoto sistēmu. Saudzēsim un aicināsim to darīt arī citus!

Līgatnes karsta kritenes - aizsargājams biotops

No Sudas purva ziemeļu gala līdz „Zanderiem” un tālāk - līdz Līgatnes papīrfabrikas noliktavām zem neliela biežuma kvartāra nogulumiem iegul augšdevona Pļaviņu svītas dolomīti un augšdevona Salaspils svītas ģipšainie nogulumi, kas rada labvēlīgus apstākļus karsta procesiem.

Karsts – tā ir ķīmiska iežu sadēdēšana – ūdenī viegli šķīstošo iežu sastāvdaļu izskalošanā nodolomītiem, kaļķakmeņiem, ģipšakmeņiem. Minēto iežu sastāvdaļas izšķīst ūdenī kā sāls vai cukurs. Atšķirība no sufozijas procesiem smilšakmeņos - tur notiek fiziska smilts graudiņu aizskalošana no plaisām smilšakmeņos ar pazemes ūdens plūsmām, veidojot pazemes tukšumus – alas un ejas pazemē. Labvēlīgos apstākļos karsta procesi notiek straujāk kā tukšumu un sufozijas kriteņu veidošanās smilšakmeņos.

Karsta izplatības teritorija pirmkārt ir paaugstinātas bīstamības zona jau apdzīvotās vietās, kā arī vietās, kur paredzēta jaunu ēku būvniecība. Karsta parādības nav prognozējamas, jo nav zināms, kāda veida un cik gari ir pazemes tukšumi tieši attiecīgajā teritorijā. Nav arī precīzu izpētes datu par karstu gar Sudas purva ziemeļu daļu un gar Ratnieku ezeru.

Karsta procesi un to veidojumi (karsta kritenes, karsta avoti, karsta ezeri, saugultnes) Latvijā pieskaitāmi aizsargājamiem biotopiem. Pēc teritoriālā

plānojumā esošajiem datiem tieši pie „Brīņķu” mājām atrodas Brīņķu ūdensrijējs, t.i. karsta ezeriņš – kritene, kur reizēm pazūd ūdens, kas aizplūst pazemes tukšumos.

Visā Augšlīgatnē, teritorijā starp dzelzceļu un šoseju uz Lejas Līgatni atrodas karsta lauks, kur karsta kriteņu izplatība ir ievērojama. Šajā teritorijā nav veikti ģeoloģiskās izpētes darbi, tādēļ grūti prognozēt, kādas karsta parādības var notikt turpmāk. Līgatnes teritoriālajā plānojumā minētā teritorija izdalīta kā paaugstinātas bīstamības zona. No 1997. – 2003. gadam karsta kriteņu izplatību Līgatnē pētījuši „Dabas retumu krātuves” pētnieki. Ansis Opmanis Līgatnē konstatējis 67 karsta kritenes, kas veidojušās augšdevona Salaspils un Pļaviņu svītas dolomītos un ģipšos. Sevišķi strauja karsta darbība norisinās Salaspils svītas ģipsi saturošajos nogulumos, kas labi šķīst ūdenī. Minētos nogulumos sedz plāna kvartāriežu (morēnas smilšmāli, mālsmitis) kārtiņa, tādēļ Līgatnes karstu var nosaukt par slēpto karstu, kas atšķirībā no vaļējā karsta ir labāk pasargāts no virszemes ūdeņu iedarbības.

Piesārņojot karsta piltuves ar sadzīves vai ķīmiskajiem atkritumiem, kas ļoti iespējams tik apdzīvotā vietā kā Augšlīgatnē, var tikt piesārņoti pazemes ūdeņu horizonti, kas cieši saistīti ar seklāko ūdens horizontu – gruntsūdeni, kas atrodas tuvu zemes virsmai. Turpmāk jāveic atkārtota kriteņu un ar tām saistīto avotu izpēte, uzmērīšana un uzskaitē, lai veiktu to aizsardzību Gaujas nacionālā parka teritorijā. Bauskas rajonā atrodas Skaistkalnes karsta kriteņu teritorija, kas



Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- ģeoloģija

ir valsts nozīmes aizsargājams ģeoloģisks dabas piemineklis, kam izstrādāts dabas aizsardzības plāns. Kaut kas līdzīgs būtu jāveic arī Līgatnē.

Ģeoloģisko terminu skaidrojošā vārdnīca

Devons (devona periods)

Devona perioda nosaukums saistīts ar Devonšīras grāfisti Anglijā, kad 1839. gadā zinātnieki veica plašus sarkanā smilšakmens pētījumus, salīdzinot vairāku reģionu nogulumiežus. Devons ir ceturtais paleozoja ēras periods pirms 410- 355milj. gadu. Silūra perioda beigās un devona perioda sākumā notika kontinentu pārgrupēšanās. Austrumeiropas kontinents sakļāvās ar Ziemeļameriku. Tā izveidojās Eiroamerikas kontinents. Šī superkontinenta sakļaušanās vietā notika krokošanās un zemes garozas pacelšanās, kas sevišķi intensīva bija agrajā devonā. Sekoja aktīva kalnu grēdu denudācija – iežu noārdīšanās, sairšanas process, drupu materiālu pārvešana un izgulsnēšanās seno kontinentu malas jūrās un to piekrastes līdzenumos. Veidojās biezas sarkano iežu slāņkopas – sarkanie smilšakmeņi. Latvijas teritoriju klāja sekla jūra, tikai atsevišķās vietās bija lagūnas un sauszeme. Siltajā jūrā sevišķi strauji attīstījās bezžokļi un zivis. Sārtie un pelēcīgie smilšakmens ieži, kas spoguļojas Gaujas un tās pieteku ūdeņos, ir veidojušies pirms 350 – 370 miljoniem gadu.

Smilšakmens

Tas ir nogulumiežis, kas veidojies ūdens straumēm sanesot smilšu graudus devo-

na perioda lagūnās un jūrā, bet pēc tam miljonu gadu gaitā tiem sacementējoties. Galvenie minerāli smilšakmens sastāvā ir kvarcs un laukšpats. Tātad, smilšakmens ir sacementēti smilšu graudiņi. Gaujas NP teritorijā sastopamais smilšakmens var būt sacementēts ar dzelzs oksīdu, kalcītu, mālu. Pēc graudu lieluma izšķir rupjgraudainu, (1 – 0,5mm), vidējgraudainu, (0,5 – 0,25mm), smalkgraudainu (0,25mm- 0,1mm) smilšakmeni. Smilts – smilšakmens galvenā sastāvdaļa ir nogulumiežis, kas veidots no atsevišķiem noapaļotiem minerālu graudiem iežu un gliemežvāku atlūzām.

Svītas

Ģeogrāfiskie nosaukumi devona slāņkopām. Autors ir ģeologs P. Liepiņš. Gaujas NP zemes virspusē - upju krastu atsegumos redzami galvenokārt augšdevona Gaujas un Amatas svītu nogulumi – sarkani smilšakmeņi ar māla un aleirolīta starpkārtām un lēcām.

Aleirolīti

Sacementējušies, blīvi nogulumieži, kuru sastāvā ir vairāk nekā 50% kvarca, laukšpata un vizlas drupiežu daļiņas.

Bruņuzivis (placodermi - plātņādaiņi)

Izmirušu zivju klase, kas dzīvoja devona periodā. Pārsvarā palielas zivis (garums līdz 1,2m), retāk - gigantiskas (līdz -6m). Zivju iekšējo skeletu veidoja skrimslis, bet ārējo - dermālas izcelsmes kaula bruņas, kas klāja galvu un ķermeņa priekšdaļu. Vairākumam zivju galvu un ķermeni savienoja locītava, kas nodrošināja galvas kustību vertikālā virzienā. Acis aizsargāja kaula gredzens. Latvijā bruņu zivis

konstatētas Gaujas, Braslas Salacas un citu upju krasta atsegumos, kā arī devona māla atradnēs. Lodes māla karjera daļa ir valsts nozīmes aizsargājams ģeoloģisks dabas piemineklis. Lielās sugu daudzveidības dēļ bruņuzivis noder par vadfosilijām devona stratigrāfisko vienību identificēšanai visā Baltijā.

Gaujas nacionālā parka teritorijā Gaujas un Braslas smilšakmens atsegumos zivju fosiliju atlieku pētījums veicis Straupē dzimušais zinātnieks V. Gross. Lielu ieguldījumu devuši zinātnieki N. Delle (pirmais latviešu ģeologs - devona nogulumu pētnieks) un E. Krauss.

Alas

Dažāda lieluma dobumi un tukšumi zemes garozas augšējos slāņos. Ledala divās grupās – dabiskajās un mākslīgajās. Dabiskās alas pēc izcelsmes iedala karsta, sufozijas, abraziņas un tektoniskajās.

Sufozijas alas

Tās veidojušās, pazemes ūdeņiem mehāniski izskalojot un iznesot no iežu plaisām sīkus iežu graudiņus (galvenokārt smilšakmens graudiņus), tādēļ sufozijas alas sauc arī par avotu alām. Latvijā aptuveni 90 % alu ir sufozijas alas - Gūtmaņa ala, Pētera ala, Kraukļa ala, Lielā un Mazā Ellīte un visas Latvijas Velnas. Gaujas krastos, ūdens straumei izskalojot iežus, izveidojušās daudzas nelielas nišas un grotas, kas parasti ir īsas, ar plašām ieejām. Jumpraviezī - Taimiņu sprauga, Gūdu klintīs – Gūdu niša, arī Sprinģu iezī un citur.

Vienīgā tektoniskajos procesos veidojusies plaisveida ala Latvijā ir Bruņa ala Amatas krastā, Cēsu rajonā. Pārsvarā

alas veidojušās vairākos dabas procesos pēc kārtas. Gūtmaņu un Krimuldas Velnalu pirms daudziem tūkstošiem gadu sāka veidot senās Gaujas ūdeņi. Vēlāk tās turpināja veidot avotu ūdeņi. Vairāku sufozijas alu veidošanās sākumā bijušas sīkas tektoniskas plaisas.

Vārda "smilšakmens" tulkojumi

Kā skan vārds smilšakmens citās pasaules valodās?

holandiski	zandsteen
franciski	grès
vāciski	Sandstein
grieķiski	αμμόλιθος, αμμόπετρα
itāliski	arenaria
portugāļiski	ngrés
krieviski	песчаник
spāniski	arenisca
zviedriski	sandsten
ebrejiiski n.	לוח-בןח
čehiski	pískovec
rumāniski	piatra de nisip
turciski	kumtaşı
slovēniski	peščenjak
lietuviski	smiltainis
igauniski	liivakivi
bulgāriski	пясъчник
ungāriski	homokko
gruzīniski	kvisha-kva
somiski	hiekkakivi



Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- hidroloģija



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gaujas NP teritorijā atrodas aptuveni 90 ūdenstilpes – ezeri, dzirnavezēri, atteku ezeri un vecupju ezeri.

Parka teritorijā Gaujā ietek 13 upes, kuru sateces baseins pārsniedz 25 km². Garākā un viena no straujākajām Gaujas nacionālajā parkā ir Amata (lībiešu valodā Amada – straujā, cits skaidrojums – upju māte). Vietām Amatas kritums ir 8m uz 1km. Tās pieteka ir Kumārde jeb Kumada – lībiski – līkumotā. Savukārt Braslas senais nosaukums Raupa lībiski nozīmē 'runājošā'.

Gauja

Gauja ir Vidzemes un Latvijas skaistākā upe. Sākdamās Piebalgā, Vidzemes vidienē, tā ir vienīgā no Latvijas lielajām upēm, kas savu tecējumu sāk un beidz Latvijā. Tās garums ir 460 km, no kuriem 1/5 jeb 93,5 km ietilpst Gaujas nacionālajā parkā. Šai daļā Gauja plūst pa plašu senieleju. Tās platums ir no 1 – 2,5 km, bet maksimālais dziļums pie Siguldas – 85 m. Gaujas senieleja sākusi veidoties pirms 370 – 300 miljoniem gadu, devona periodā. No šī laika ir skaistie smilšakmeņi Gaujas un tās pieteku krastos. Apmēram 1 miljonu gadu atpakaļ, ledāju pārvirzīšanās

laikā, tika sanesti laukakmeņi, grants, māls. Pēdējā lielākā pārveide senielejā bijusi 12 – 13 tūkstošus gadu atpakaļ. Ledājam atkāpjoties, tā kušanas ūdeņu sanesumi izveidoja pašreizējo senieleju.

Gauja senatnē kalpoja kā tirdzniecības ceļš un robežupe starp lībiešu (somugru) un latgaļu (indoeiropiešu) zemēm. Atsevišķās teritorijās tie dzīvojuši kopā jaukti. Par Gaujas krastu apdzīvotību liecina 18 senie pilskalni, daudzie kapulauki, apmetnes. Lībiešu zemes pirmās piedzīvoja vācu agresiju Baltijā – jau 12.gs. parādījās pirmie kristīgās ticības sludinātāji. Intensīva kara darbība turpinājās visu 13.gs. Vēlāk Vidzeme piedzīvoja gan poļu, gan zviedru, gan krievu laikus. Lībieši ļoti stipri cieta Ziemeļu kara postījumos un mērī 18.gs. Tad arī notika palikušo lībiešu asimilēšanās ar latviešiem.



Gaujas ieleja pie Siguldas

Foto no Gaujas NP arhīva.

Kad gar Gauju un jūru vēl skanēja lībiešu valoda, tā dēvēta par Koivo – Bērzupi vai Svētupi (no somugru valodām). Latviešu valodā Gaujas vārds senatnē nozīmējis – liels daudzums – bars, tāpat – Lielā upe. Parka teritorijā Gaujā ietek 13 upes, kuru sateces baseins pārsniedz 25 km². Garākā un viena no straujākajām Gaujas nacionālajā parkā ir Amata (lībiešu valodā Amada – straujā, cits skaidrojums – upju māte).

Gaujas pietekas un mazās upītes visā Gaujas NP teritorijā ir straujteču upes. Tīras krācainas straumes ir mājvieta daudzām Eiropā retām dzīvnieku sugām. Reti sastopama ir ziemeļu upespērlene Margaritifera margaritifera, bet biežā perlamutrene Unio crassus ir gliemene, ko katram var izdoties ieraudzīt.

Gaujā un lielākajās pietekās dzīvo

upes nēģis Lampetra fluviatilis, bet mazākajās upītēs – strauta nēģis Lampetra planeri. Gauja un tās pietekas ir Latvijā nozīmīgas lašveidīgo zivju nārsta vietas. Laša Salmo salar mazuļi konstatēti četrās upēs. Tikai Gaujas un Ventas baseinos sastopamas alatas Thymallus thymallus. Akmeņainajās gultnēs slēpjas platgalve Cottus gobio, akmeņgrauzis Cobitis taenia un platspīļu vēzis Astacus astacus.

Gaujas līkumos, uz sērēm, īpaši sausākās vasarās, aizaug dūņainās sēres un veidojas vērtīgs biotops, kur barojas dažādi bridējputni.

Gauja diezgan strauji maina gultni, mezdama loku pēc loka, tādēļ to dēvē par viltīgu upi. Plūstošo smilšu dēļ Gauja bīstama peldētājiem!

Ezeri

Vēl viena Gaujas NP bagātība ir ezeri. Šeit teritorijā atrodas aptuveni 90 ūdenstilpes – ezeri, dzirnavezēri, atteku ezeri un vecupju ezeri. Lielākais no tiem ir Unguru (Rustēga) ezers – 393,6ha, tam seko Vaidavas – 87,2ha un Raiskuma ezers – 78,3ha. Dziļākais ir Kaņepu ezers – 18m, par 10m dziļāki ir arī Peksis, Āraišu, Lazdiņu un Mazmuižnieku ezeri.

Vairāk nekā 30 lielāki un mazāki ezeriņi ir Sudas purvā. No tiem lielākais ir purva malā esošais Ratnieku ezers – 58,2ha. Sudas purvs tulkojumā nozīmē – Vilku purvs.

Ungura ezers ir Latvijā unikāla un līdz šim cilvēka darbības dēļ maz cietusi ekosistēma. To raksturo zems barības vielu saturs ezera ūdenī un Eiropas nozīmes reto un aizsargājamo augu – ezereņu, Dortmana lobēliju un vienziēda krasteņu sastopamība.



Gaujas nacionālais parks

Fiziskā vide

- meži, pļavas, ainavas

Gaujas NP teritorijā atrodas aptuveni 90 ūdenstilpes – ezeri, dzirnavezēri, atteku ezeri un vecupju ezeri. Lielākais no tiem ir Unguru (Rustēga) ezers – 393,6ha, tam seko Vaidavas – 87,2ha un Raiskuma ezers – 78,3ha. Dziļākais ir Kaņepu ezers – 18m, par 10m dziļāki ir arī Peksis, Āraišu, Lazdiņu un Mazmuižnieku ezeri.

Vairāk nekā 30 lielāki un mazāki ezeriņi ir Sudas purvā. No tiem lielākais ir purva malā esošais Ratnieku ezers – 58,2ha. Sudas purvs tulkojumā nozīmē – Vilku purvs.

Ungura ezers ir Latvijā unikāla un līdz šim cilvēka darbības dēļ maz cietusi ekosistēma. To raksturo zems barības vielu saturs ezera ūdenī un Eiropas nozīmes reto un aizsargājamo augu – ezereņu, Dortmana lobēliju un vienziēda krasteņu sastopamība.

Purvi



Foto U.Saulītis.

Gaujas NP ir deviņi lieli sūnu purvi. Nozīmīgākais no tiem ir Sudas purvs. Tajā ir gan nelieli purva ezeriņi, gan pārejas purva daļa un ieplakas. Sudas purvs un apkārtējie lauki ir nozīmīga vieta caurceļojošo zosu Anser fabalis un dzērvju Grus grus atpūtai. Dzērves ligzdo uz saliņām starp purva lāmām.

Gravām raksturīgi ir minerālvielām bagāti avoti, avoksnāji un avotu purvi. Zāļu purviņā Cēsu apkārtnē ir vienīgā zināmā dzeltenās akmeņlauzītes *Saxifraga hirculus* atradne. Turaidas apkārtnē sastopami kaļķaini zāļu purvi ar Devela grīslī *Carex davalliana*. Uz ciņiem zāļu purvā pie Pūrica ezera aug Lēzeļa lipare *Liparis loeselii*.

Meži



Foto A.Soms

Gandrīz pusi no Gaujas NP teritorijas aizņem meži. Tie atrodas galvenokārt Gaujas un tās pieteku ielejās un pieguļošajās platībās. Pārējo teritoriju raksturo nelieli meža masīvi, kas mijās ar plašām lauksaimniecības zemēm.

Te sastopami gandrīz visi meža tipi, kādi raksturīgi Latvijai, gan priežu, gan egļu meži, bet sastopamas arī samērā plašas ozolu, apšu un ošu audzes, kas īpaši raksturīgas senielejas posmam pie Siguldas. Šeit ir arī vislielākais veco mežu īpatsvars visā Latvijā. Visā ielejā ir daudz vecu (200-300 gadīgu) ozolu, kas aug atklātās vietās vai salīdzinoši jaunās mežaudzēs.

Gar Gauju visā tās tecējumā aug bal-

to vītulu un kārkļu audzes. Raksturīgi, ka Gaujas ielejā katrs meža tips aizņem noteiktu reljefa elementu. Augu sugu daudzveidības ziņā visbagātākā ir baltalkšņu gārša.

Gaujas NP teritorija jau no senlajiem ir bijusi blīvi apdzīvota, tādēļ var pieņemt, ka pirmatnēju mežu te vairs nav. Izcelšanās ziņā meži lielākoties ir dabīgi atjaunojušies pēc mežu ciršanas vai aizaugot lauksaimniecības zemēm. Tomēr ir daudz vecu mežaudžu, kurās saglabājušās dabīgiem mežiem raksturīgas iezīmes. Meža dabiskie biotopi visvairāk sastopami gravu, nogāžu un krastmalu mežos.

Pļavas



Foto V.Indrēvica

Pļavas aizņem 6 % no nacionālā parka teritorijas, un tām ir īpaša nozīme kā daudzu augu, bezmugurkaulnieku un putnu sugu dzīves videi. KNP teritorijā sastopamas gan sausas, gan mēreni mitras, gan slapjas pļavas upju palienēs. Liela daļa teritorijā esošo pļavu tiek apsaimniekotas, lai uzturētu dabiskiem zālājiem raksturīgo sugu daudzveidību.

Ainavas



Foto D.Segliņa

Gaujas nacionālā parka teritorijā sastopama plaša dabas daudzveidība – tajā bagātīgi pārstāvēta gan dzīvā, gan nedzīvā daba. Nacionālā parka nozīmīgākā daļa ir Gaujas senieleja, kas kopā ar pieteku ielejām veido vienu no teritorijas unikālākajām ainavām.



Gaujas nacionālais parks

Bioloģiskās vērtības

flora un fauna

Flora

Gaujas NP sastopamas gandrīz 900 augu sugas, no kurām 67 ir retas un apdraudētas.

Raksturīga Gaujas NP iezīme ir augu valsts daudzveidība – teritorijā atrastas 876 vaskulāro augu sugas, no kurām 67 ir retas un apdraudētas. Vairums reto un apdraudēto augu sugu atradņu konstatēts Gaujas un tās pieteku ielejās. Šeit atrastas arī piecas Eiropas nozīmes aizsargājamās augu sugas – dzeltenā dzegužkurpīte, Lēzeļa lipare, spilvainais ancītis un meža silpurene, kā arī sūna spīdīgā āķīte. Gaujas ielejas palieņu pļāvās un krūmajos sastopama citur Latvijā reta suga kailā dobaspārne. Samērā bieži Gaujas un tās pieteku ielejās sastopama daudzgadīgā mēnesene, bet meldru kosai Braslas ieleja ir vienīgā augšanas vieta Latvijā. Nozīmīgas jaunas atradnes konstatētas Brauna cietpārdei, mūru sīkpārdei un purvāja vienlapei.

Sugu daudzveidības saglabāšanā liela nozīme ir mēreni mitrajām un slapjajām pļāvām. Gaujas NP pļāvās uzskaitītas 300 augstāko augu sugas, kas ir vairāk nekā puse no visām pļāvās sastopamajām sugām Latvijā. Liela loma ir arī citiem biotopiem – vecupēm, smilšakmens atsegumiem un avoksnainām nogāzēm, kuras kā biotops Gaujas NP sastopami bieži, pateicoties Gaujas senielejas reljefam. No augstajiem purviem, visnozīmīgākais ir Sudas purvs – šeit konstatēta reta augu sabiedrība ar aizsargājamo ciņu mazmeldru.

Sūnas

Gaujas NP apzinātas 23 īpaši aizsargājamās sūnu sugas. Visbagātākais biotops sūnu sugu ziņā ir smilšakmens atsegumi, taču tas ir arī visvairāk apdraudētais.

Ķērpji

Gaujas NP sastopama savdabīga ķērpju flora. No 166 teritorijā konstatētajām sugām 27 ir retas un ir aizsargājamās. Parka teritorijā sastopamas 15 no 32 Latvijas Sarkanajā grāmatā iekļautajām ķērpju sugām, pie tam 3 no tām atrastas tikai Gaujas NP.

Sēnes



Foto M. Langenfelde

Šeit aug arī vismaz 551 cepurīšu sēņu suga, kas ir vairāk nekā puse no visām Latvijas sugām. No 38 aizsargājamo sēņu sugām Gaujas NP teritorijā konstatētas 17. Atrastas 79 piepju sugas, no kurām 16 ir reti un ļoti reti sastopamas. Zināmas 6 īpaši aizsargājamās piepju sugas.

Aļģes

Aļģu pētījumos konstatēts, ka Gaujas un tās pieteku aļģu flora ir samērā nabadzīga. Smilšakmens atsegumos dominē zilaļģes un kramaļģes.

Fauna

Gaujas NP fauna ir tikpat raiba kā nacionālā parka mežos dzīvojošo dzeņu vēders. Gaujā, tās krastos un tuvākajā apkārtnē mājvietu radušas vairāk kā 200 mugurkaulnieku sugu un 25 reizes vairāk bezmugurkaulnieku sugu.

Putni



Foto no Gaujas NP arhīva.

No retajām putnu sugām Gaujas senielejā ligzdo mazais ērglis, vidējais, baltmuguras un trīspirkstu dzenis, melnais stārķis, lielā gaura, gaigala, meža balodis, ūpis, zivju dzenītis, ūdensstrazds un pelēkā cielava. Gandrīz 100 no vairāk nekā 2000 nacionālā parka teritorijā esošajām viensētām var lepoties ar balto stārķu ligzdām.

Zīdītāji



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gaujas senieleja ir viena no nedaudzajām vietām Latvijā, kur mīt lielais susuris. Iespējams, ka tā ir mūsdienās vistālāk ziemeļos esošā šīs sugas atradne visa areāla ietvaros, jo to dzīvesvieta ir veci platlapju meži.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Vairākas smilšakmens un dolomīta iežos esošās alas un pagrabi ir nozīmīgas sikspārņu ziemošanas vietas. Gaujas NP ir konstatētas gandrīz visas (12 no 16) Latvijā sastopamās sikspārņu sugas (8 sugu sikspārņi arī ziemo Gaujas NP teritorijā). Tās visas ir aizsargājamās.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gauja ir dzīvesvieta ūdriem, kas vairumā Eiropas valstu ir ļoti reti sastopami.

Bez mugurkaulnieki



Foto no Gaujas NP arhīva.

Visbiežāk sastopamās aizsargājamās bezmugurkaulnieku sugas Gaujas NP ir upes micīšgliemezis, margainais vārpstīngliemezis, biezā perlamutrene, zaļā upjuspāre, raibgalvas purvuspāre, marmora rožvabole un čemurziežu dižtauriņš. Tikai vienā vai atsevišķās vietās konstatēta brūnganā plankumspāre, Eiropas upjtīklspārnis, zaļganais kokskrējējs, bērzu briežvabole, dižā briežvabole, zaļā eļļasvabole un gāršas samtenis.

Zivis un vēžveidīgie



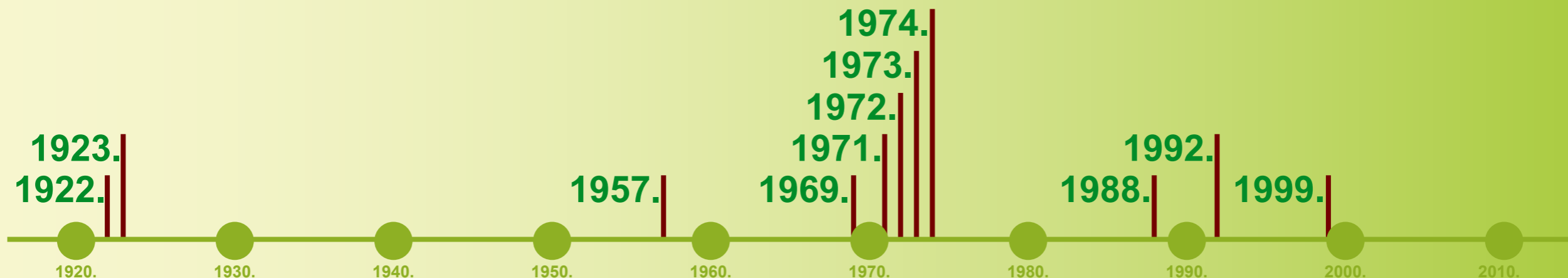
Foto no Gaujas NP arhīva.

Gauja līdz ar savām pietekām ir viena no nedaudzajām upēm visā Baltijas jūras reģionā, kurā saglabājušās dabiskās nēģu un lašveidīgo zivju sugu nārsta vietas.

Gaujā un lielākajās pietekās dzīvo upes nēģis *Lampetra fluviatilis*, bet mazākajās upītēs – strauta nēģis *Lampetra planeri*. Gauja un tās pietekas ir Latvijā nozīmīgas lašveidīgo zivju nārsta vietas. Laša *Salmo salar* mazuļi konstatēti četrās upēs. Tikai Gaujas un Ventas baseinos sastopamas alatas *Thymallus thymallus*. Akmeņainajās gultnēs slēpjas platgalve *Cottus gobio*, akmeņgrauzis *Cobitis taenia* un platspīļu vēzis *Astacus astacus*.

Upes gliemenes

Gaujas pietekas un mazās upītes visā Gaujas NP teritorijā ir straujteču upes. Tīras krāčainas straumes ir mājvieta daudzām Eiropā retām dzīvnieku sugām. Reti sastopama ir ziemeļu upespērlene *Margaritifera margaritifera*, bet biezā perlamutrene *Unio crassus* ir gliemene, ko katram var izdoties ieraudzīt.



Nozīmīgākie fakti un skaitļi

Ideja par Gaujas senielejas īpašu aizsardzību radusies jau agrāk, bet ar 20.gadsimta 20-tajiem gadiem uzsākta normatīvo aktu izstrādāšana un pieņemšana ar nolūku noteikt konkrēto aizsargājamo teritoriju robežas, platības, kā arī šo zemju apsaimniekošanas īpašās prasības.

1922.gada 18.jūlijs

Latvijas Republikas Ministru Kabinets apstiprināja aizsargājamo mežu un parku sarakstu. Tajā bija iekļauti arī trīs objekti Gaujas senielejā:

- 1) Turaidas muižas mežs gar Gaujas malu (190 ha),
- 2) Krimuldas parks (72 ha),
- 3) Gaujas krasti (294 ha).

1923.gads

Pieņemtais Latvijas meža aizsardzības likums noteica, ka par dabas pieminekļiem atzīstami tādi meža novadi vai nogabali, kas vēsturiskās nozīmes, skaistuma, zinātniskās vērtības vai reto koku sugu dēļ saglabājami dabiskos apstākļos. 30-tajos gados Siguldā 375 ha platībā tika izveidots nacionālais parks.

Gaujas senielejas Siguldas iecirkņa aizsardzības darbi atsākušies pēc II Pasaules kara. 1957.gadā par aizsargājamo teritoriju tika noteikta Gaujas ielejas daļa no Braslas ietekas (ieskaitot Braslas lejteces ieleju) līdz Murjāņu tiltam pāri Gaujai. Nedaudz vēlāk Siguldai tuvākā iecirkņa daļa ieguva nosaukumu „Tautas parks”, ar to uzsverot šo vietu svarīgo nozīmi tūrisma un atpūtas organizēšanā.

Pirms Gaujas NP organizēšanas aizsargājams bija vēl viens Gaujas senielejas posms - no „Cīrulīšiem” (Cēsīs) līdz Līgatnes ietekai, ieskaitot Amatas lejteces ielejas iecirkni. Aizsardzībā atradās arī atsevišķi ļoti nozīmīgi dabas veidojumi - Sietiņezis, Liepas Ellīte,

Vinterala, Ērgļu (Ērģeļu) klintis, Dolomītu alas Līgatnes upītes krastos, Lībānu - Jaunzemju saldūdens kaļķakmeņu krauja, Gūtmaņala.

1969.gadā Latvijas Mežsaimniecības problēmu zinātniskās pētniecības institūts uzsāka īpaši aizsargājamo dabas objektu izveidošanas zinātnisko pamatu izstrādi. Nacionālais parks kā viena no aizsargājamo dabas objektu kategorijām kļuva par šo pētījumu sastāvdaļu. 1969.gada 29. septembrī Latvijas PSR Dabas un vēstures pieminekļu aizsardzības biedrības Centrālās valdes Prezidijs izskatīja jautājumu par nacionālā parka veidošanu Latvijā. Pēc gada - 1970.gada 28.septembrī šis jautājums tika izskatīts vēlreiz un, pamatojoties uz veiktajiem pētījumiem, nolemts nacionālo parku veidot Gaujas senielejas un tās apkārtnes teritorijā kā „lielu ainavu liegumu” (vēlāk - aizsargājamo ainavu apvidu). No šī brīža līdz 1972. gadam tika veikts pastiprināts izpētes darbs perspektīvajā Parka teritorijā un sagatavoti vairāki ziņojumi Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Ministru Padomei (MP) lēmuma pieņemšanai.

1971.gada 31.decembris

Izskatot MP lēmuma projektu „Par nacionālā parka „Gauja” izveidošanu”, pretēji projektā paredzētajam nosaukumam „tautas parks” bija jāaizstāv nosaukums „nacionālais parks”, jo politiskā līmenī tas tika saistīts ar latviešu nacionālisma izpausmēm.

1972.gada 18.jūlijs

LPSR MP ar lēmumu Nr.332 nolēma izveidot aizsargājamo teritoriju - Gaujas nacionālo parku 36 tūkst. ha platībā, uzdodot Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijai līdz 1973.gada 1.jūlijam izstrādāt Parka ģenerālshēmu un nolikumu. Uzsākot darbu pie teritorijas identifikācijas un ģenerālshēmas izstrādāšanas, tika izteikts priekšlikums palielināt Parka teritoriju līdz 92 tūkst. ha, galvenās ārējās robežas nosakot pa autoceļiem Rīga - Pleskava un Rīga - Valmiera.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

o parka vēsture

1973.gada 14.septembris

LPSR MP ar lēmumu Nr.477 „Par Gaujas nacionālā parka organizēšanu” apstiprināja Gaujas NP nolikumu un ģenerālshēmu, kas bija juridisks pamats pirmā nacionālā parka izveidošanai Latvijā. Nolikumā tika definēti Parka mērķi, zonējums, katras funkcionālās zonas galvenie uzdevumi un funkcijas, to apsaimniekošanas režīms un regulācijas, kā arī Parka juridiskais statuss, pārvaldes sistēma un finansējuma avoti.

Ģenerālshēma mūsdienu izpratnē pēc satura un būtības atbilda dabas aizsardzības plānam, kurā dots ārējo un zonējuma robežu apraksts, apskatīta teritorijas ģeoloģija, hidroloģija, fauna un flora, ainavas, dabas un kultūrvēstures objekti, zemju sadalījums, administratīvā un infrastruktūra, kā arī saimnieciskā darbība lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, rūpniecībā, kā arī doti uzdevumi katras funkcionālās zonas aizsardzībai un apsaimniekošanai, pievienots arī kartogrāfiskais materiāls. Tika nolemts, ka nacionālais parks būs pakļauts LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijai.

1974. gada 25. aprīlis

Sākās reāls darbs pie Parka organizēšanas pēc Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra pavēles Nr.102 „Par Gaujas nacionālā parka organizēšanu”, kad tika iecelts Parka direktors, iedalīti valsts finansu līdzekļi, noteikta administrācijas atrašanās vieta Siguldā, nodibināts fonds ziedojumiem Parka attīstībai, kā arī noteikti direktora pirmie uzdevumi - izveidot pārvaldi,

izstrādāt Parka detālplānojumu, iekšējās kārtības noteikumus, dabas aizsardzības inspektoru un galvenā arhitekta nolikumus.

1974. gada 18. jūnijs

Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrs apstiprināja „Gaujas nacionālā parka iekšējās kārtības noteikumus” un nolikumus par Gaujas NP dabas aizsardzības inspektoriem un galveno arhitektu.

Jaunizveidotajā Gaujas nacionālajā parkā, līdzīgi kā vairākumā nacionālo parku Baltijā, ietvertas gan mazpārveidotas dabas teritorijas, gan vēsturiski izveidojušās lauku ainavas, gan nozīmīgi senatnes pieminekļi. Parks atrodas Vidzemes vidienē abpus Gaujas krastiem. Gaujas garums ir 460 km, no tiem apmēram 90 km Gauja plūst pa plašu ieleju, kas veido Parka kodolu jeb centrālo daļu. Gaujas senieleja, kurai nav analogu visā Baltijā, ir izdalīta kā vienots fiziski ģeogrāfisks rajons. Tomēr Parka teritorija veido neregulāras formas joslu, kuras konfigurāciju nosaka divi faktori: Gaujas senielejas konfigurācija un izteiktas mākslīgās robežas - ceļi, kas saista teritorijas galējos punktus uz Gaujas.

1988.gads

Notika mežsaimniecības un mežrūpniecības nozares reorganizācija un Gaujas NP tika pakļauts ražošanas apvienībai „Latvijas mežs”. Pēc neatkarīgas Latvijas Republikas (LR) izveidošanās 1990. gadā mežsaimniecības nozari pārņēma LR Meža ministrija, un Gaujas NP bija tās

pakļautības institūcija, bet vēlāk – no 1993. līdz 1999. gadam - LR Valsts meža dienesta pakļautības institūcija.

No 1992. līdz 1996. gadam

Gaujas NP tiesību akti tika sakārtoti atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem. 1992. gadā tika izstrādāti jauni „Noteikumi meža dzīvnieku skaita regulēšanai Gaujas nacionālajā parkā”, kurus apstiprināja LR Meža ministrs. Tajos kā prioritārs tika izvirzīts mērķis nodrošināt optimālu dzīvnieku skaita saglabāšanu un zinātnisko izpēti, saglabāts aizliegums medīt atsevišķas dzīvnieku sugas, kā arī aizliegtas medības ar suņiem un noteikti medību tiesību turētāju pienākumi un atbildība.

Pēc likuma „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” pieņemšanas 1993. gadā radās nepieciešamība sakārtot Gaujas NP juridisko bāzi atbilstoši šim likumam. Parks tika saglabāts kā īpaši aizsargājama dabas teritorija ar vēsturiski apstiprinātajām robežām, un saskaņā ar tā brīža spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem katrai aizsargājamai teritorijai bija nepieciešami individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Šādus noteikumus izstrādāja 1994.gadā, tos apstiprināja LR Vides aizsardzības valsts ministrs. Tie saskaņā ar spēkā esošo Parka nolikumu un ģenerālshēmu noteica vispārējos uzdevumus, aizliegtās darbības un tās darbības, kuras atļautas vienīgi pēc saskaņošanas ar Parka pārvaldi, meža apsaimniekošanas un izmantošanas kārtību, kā arī katras funkcionālās zonas uzdevumus, regulācijas un apsaimniekošanas režīmu.

Saskaņā ar pastāvošajiem normatīvajiem aktiem visi individuālie aizsargājamo teritoriju noteikumi bija jāapstiprina LR augstākajai vides aizsardzības institūcijai. Tāpēc 1996.gadā atkārtoti tika pārstrādāti un apstiprināti „Gaujas nacionālā parka iekšējās kārtības noteikumi” un „Meža dzīvnieku skaita regulēšanas noteikumi Gaujas nacionālajā parkā”.

Jau no 1993.gada pēc likuma “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” pieņemšanas Gaujas NP juridiskais statuss nav noteikts atbilstoši spēkā esošajai likumdošanai, jo īpaši aizsargājamas dabas teritorijas var izveidot vienīgi augstākā likumdevēja vara - sākumā Augstākā Padome, vēlāk - Saeima ar attiecīgu likumu.

1999.gads

Gaujas NP uzsāka Ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (ĢIS) datu bāzes lietošanu, izmantojot Valsts zemes dienesta administratīvo un zemes lietojuma kartogrāfisko materiālu un Valsts meža dienesta Mežierīcības institūta meža kartes. Pamatojoties uz ĢIS datu bāzi, Gaujas NP platība ir 91 745 ha. Parka teritorija ietilpst trīs administratīvo rajonu - Rīgas, Cēsu un Valmieras - robežās. No Parka teritorijas Rīgas rajons veido 18% (16 435,3 ha), Cēsu rajons - 71% (65 322,1 ha) un Valmieras rajons - 11% (9 987,6 ha). Gaujas NP aizņem apmēram 5% no Rīgas rajona, 4% no Valmieras rajona un 21% no Cēsu rajona teritorijām. Gaujas NP ietilpst 17 pagastu teritorijās un trīs pilsētu - Siguldas, Līgatnes un Cēsu teritorijās. Parka teritorijā no pagastu





platībām vismazākās ir Sējas pagastam (38,2 ha) un Veselavas pagastam (282,8 ha), neviens no pagastiem pilnībā nav iekļauts Gaujas NP teritorijā. No Siguldas un Cēsu pilsētām Parka teritorijā ietilpst tikai to daļa - Gaujas senieleja, bet Līgatnes pilsēta iekļaujas pilnībā.

Gaujas NP teritorijā izveidotas piecas funkcionālās zonas - dabas rezervāta, dabas lieguma, ainavu aizsardzības, kultūrvēsturiskā un neitrālā zona. Dabas rezervāta zonas platība ir 3 709 ha jeb 4% no Parka teritorijas. To veido četri dabas rezervāti - Nurmižu gravu rezervāts, Inciema senkrasta rezervāts, Sudas purva rezervāts un Roču meža rezervāts. Lielākās ir dabas lieguma zona - platība 28 414 ha jeb 31% no Parka teritorijas un ainavu aizsardzības zona - platība 40 191 ha jeb 44% no Parka teritorijas. Kultūrvēsturiskās zonas platība ir 3 050 ha jeb 3% no Parka teritorijas, un to veido deviņas, atsevišķi izvietotas kultūrvēsturiskās teritorijas- Krimuldas baznīca un mācītājmāja, Krimuldas muiža, Turaidas muzejrezervāts, Līgatne-Ķempji, Āraišu muzejparks, Veselavas muiža, Briežu krēslinieku sētas, Ungurmuīža, Straupe. Neitrālā zona ir izvietota ap pilsētām un lielākām apdzīvotām vietām, tās platība ir 16 381 ha jeb 18% no Parka teritorijas.

GAUJAS NACIONĀLAIS PARKS



Siguldas birojs

Baznīcas iela 3, Sigulda,
Siguldas nov., LV-2150
E-pasts: gauja@daba.gov.lv
Tālrunis: (+371) 67974006,
fakss: (+371) 67971344.



Birojs "Kārļukalns"

"Kārļukalns", Amatas novads,
Drabešu pagasts, LV-4101
E-pasts: karlukalns@daba.gov.lv
Tālrunis: (+371) 64107230



i Gaujas NP Apmeklētāju centrs Siguldā
Baznīcas ielā 7, Sigulda, LV-2150
Tāl.: +371 67800388; +371 28334331
ac@gnp.lv

i Gaujas NP Apmeklētāju centrs pie Gūtmaņalas
Turaidas ielā 2A, Sigulda, LV-2150
Tāl.: +371 26657661
gac@gnp.lv

i Gaujas NP Apmeklētāju centrs Līgatnes dabas takās
Līgatnes dabas takas, Līgatnes pagasts, LV-4108
Tāl.: +371 64153313; +371 28328800
ac@gnp.lv

i Gaujas NP Apmeklētāju centrs pie Zvārtes ieža
Drabešu pagasts, Cēsu rajons, LV-4110
Tāl.: +371 29335446
ac@gnp.lv



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

o parka vēsture

70-ie gadi

Nacionālā parka ideja Gaujas krastos ir krietni senāka nekā mums šķiet. Jau 20. gadsimta 20-tajos gados Gaujas krastos apmēram 600 hektāru platībā bija izveidots Siguldas nacionālais parks, ko tūrisma bukletos dēvēja par Livonijas Šveici. Tā laika parkam nebija speciālas administrācijas, kā tas ir mūsdienās. Padomju laikos šo teritoriju saglabāja, pārdēvējot par Tautas parku un izvairoties no bīstamā vārda „nacionālais”. Kas to lai zina, kā tālāk būtu attīstījies padomju laika saimnieciskā dzīve Gaujas senielejā, kā to pārveidotu dažādas grandiozas sporta un tūrisma būves, dārzkopības kooperatīvi un vasarnīcu kvartāli, ja vienu no Latvijas savdabīgākajām un krāšņākajām dabas teritorijām nepasludinātu par aizsargājamu.

Gaujas nacionālais parks tika nodibināts 1973.gada 14.septembrī, apstiprinot ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu Nr 477. Par faktisko parka sākumu mēdz uzskatīt 1974.gada 25. aprīli, kad sāka veidoties parka administrācija. Pirmais Gaujas NP direktors bija Gunārs Skriba. Parka administrācijai telpas sākumā tika meklētas arī Cēsīs – gan Rīgas ielā, gan Valmieras ielā 20a, kur tolaik atradās Cēsu mežrūpniecības saimniecība. Tomēr izšķiršanās notika par labu Siguldai, jo tolaik ārzemju tūristi vēl nedrīkstēja braukt līdz Cēsīm. Par nacionālā parka administrācijas bāzes vietu kļuva bijušās Inčukalna MRS Siguldas mežniecības ēkas, kuras desmit gadu laikā piedzīvoja vērīgas pārmaiņas.

Parka inspektoriem toreiz bija jācinās ne tikai ar malu zvejniekiem un malu

medniekiem, „elektrozvejniekiem”, klinšu skrāpētājiem un citiem postītājiem, bet arī ar bezatbildīgiem ievu zaru laužējiem un „puķu tantiņām”. Siguldā pavasaros, vasarās un rudenos no Gaujas senlejas uz staciju cilvēki plūda straumēm, ziedu un zaru pilnām rokām. Saplūktos novītušos ziedus un zarus nometa gan pa ceļam, gan pie vilciena. Cēsīs tolaik strādāja inspektori Ludis Bambelovskis un Andrejs Krūmiņš, Līgatnē Ernests Kalniņš, Valmieras galā Vilnis Velde, Siguldā Ilmārs Limbēns, vēlāk Parka kolektīvam piepulcējās Mārtiņš Rode. Inspektori tolaik bija vispusīgi un viņu darba diena neiekļāvās ne nedēļas piecās darbdienu, ne parastajiem ļaudīm ierastajās astoņās stundās. Inspektori ne tikai veica reidus un dežūras, bet lasīja lekcijas skolās un iestādēs, uzstājās radio, televīzijā, rakstīja avīzēm un žurnāliem, pavadīja ekskursantu grupas un viesu delegācijas, organizēja talkas. Māris Mitrevics sāka veidot parka fotoarhīvu – iemūžinot diapozitīvos dabas ainavas, kolēģu darbu, talkas un kopīgos pasākumus. Indra Čekstere apstaigāja lauku sētas un dokumentēja novadam raksturīgo savdabīgo kultūrvēstures mantojumu – fotografēja ēkas, senus priekšmetus un pierakstīja veco gaujmaliešu atmiņas. Raskuma pagasta „Kurmkalnos” tika uzņemta filma par krēslu darinātāju amatu. Zoologs un teicams stāstnieks Jānis Brikmanis kļuva par ļoti pieprasītu dabas gidu.

Parka pirmajā desmitgadē tika paveikts daudz, visvairāk jau vides aizsardzības jomas popularizēšanā Latvijā un sabiedrības zaļās domāšanas audzināšanā. Pamazām veidojās labi atpazīstamā informatīvo

zīmju un norāžu sistēma parka zaļi-balti-oranžajās krāsās. Tolaik daudzas norādes bija divās valodās – latviešu un krievu. Gaujas krastos tapa 17 ūdenstūristu apmetnes, populārās skatu vietās izveidoja 8 autotūristu apmetnes, Ērgļu klintīs, pie Zvārtes ieža, Velnalas un citur uzbūvēja skatu platformas, kāpnes. Septiņdesmitie gadi ir zīmīgi arī ar Līgatnes dabas taku, tolaik Līgatnes Mācību un atpūtas parka izveidošanu, ar talkām, ar milzīgu sabiedrības atbalstu, entuziasmu un pašizlīdzību. Latvijas pirmā nacionālā parka idejas, arī informatīvo zīmju sistēmu, labiekārtojumu, būvkonstrukcijas noskatīja daudzi toreizējo brālīgo padomju republiku viesi, mēģinot kaut ko līdzīgu izveidot arī savās mājās.

80-ie gadi

Astoņdesmitajos Gaujas nacionālajā parkā straujā tempā turpinājās iepriekšējā desmitgadē iesāktais. Šis periods ir zīmīgs ar tūrisma infrastruktūras attīstīšanu, jaunām būvēm, maršrutiem un atpūtas vietām.

Līgatnes dabas takās, tolaik Mācību un atpūtas parkā, tika veidoti arvien jauni meža dzīvnieku iežogojumi un sāka strādāt populārā zvērskope Velga Vītola. 1983. gadā no Baltkrievijas, no Belovežas rezervāta atveda divus sumbrus. Apmeklētāji, kas Līgatnes dabas takās ieradās ar automašīnām, varēja justies gluži kā ārzemju safari parkā, izbraucot 5, 2 kilometrus garo asfaltēto ainavisko ceļu un vērojot iežogojumos dzīvniekus. Astoņdesmitajos gados tika izveidota vēl viena Botānikas taka, ierīkoti savvaļas augu stādījumi, Pasaku taka ar

tautas mākslas studiju „Cēre” un „Dzīne” kokgriezēju veidotajiem lugas „Maija un Paija” tēliem. Jaunuzceltās „Pauguru” mājas otrajā stāvā bija aplūkojama Dabas muzeja tauriņu izstāde. Ļoti populāras bija izjādes ar zirgiem. Daudzi Līgatnes dabas taku apmeklētāji, visvairāk rīdzinieki un tūristi no toreizējās PSRS, izvēlējās doties pastaigās zirga mugurā.

Pie Ērgļu klintīm tapa ērta skatu platforma un kāpnes, pie Sietiņieža tika izveidota autostāvvietā, pļavā pie Zvārtes ieža atjaunoja zīmīgu Zvārtes ainavas dominanti – „Vieļu” riju. Pāri Amatas upei pirms ieža 1983. gadā tika ierīkots savdabīgs lokveida takas turpinājums – „Iecampāreja” pa betona klučiem un akmeņiem.

Astoņdesmitajos Gaujas nacionālā parka speciālisti sagatavoja un izdeva dažādus informatīvus materiālus, bukletus, pastkaršu komplektu, grāmatu par Gaujas nacionālo parku un trīs vēl mūsdienās aktuālas brošūriņas par arheoloģiskajiem, vēstures un ģeoloģiskajiem pieminekļiem. Siguldā izveidota folkloras kopa „Senleja”, kura repertuārā izmantoja Vidzemē pierakstītās dziesmas un rotaļas. Kopas dalībnieki tērpās Gaujas NP teritorijā ietilpstošo novadu raksturīgajos tautas tērpos, veidojot dzīvo kolekciju.

1985. gadā Siguldā Baltajā pilī, kādreizējā grāfa Kropotkina mājā tika ierīkots Gaujas NP Informācijas centrs un izstāžu zāle. Tika konstatēts, ka ēka ir sliktā tehniskajā stāvoklī un ekspozīciju pēc kāda laika nācās pārcelt citur.

Šī desmitgade iezīmējas ar diviem nelaiemes gadījumiem. Līgatnē nodega parka zirgu ferma un siena šķūnis ar tikko savesto sienu. Zirgi palika dzīvi. Otra ne-



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

○ parka vēsture

laime bija ar tālejošām sekām. Pārtrūka Krimuldas iekaru tilta trose un tilts apsviedās. Bija vairāki cilvēku upuri. Tika atrasti vainīgie Gaujas nacionālā parka administrācijā, lai gan tilts bija uzcelts jau pirms parka nodibināšanas un neatradās tā apsaimniekošanā. Parka darbiniekiem nācās pārdzīvot daudz rūgtu brīžu, bet direktoram bija jāaiziet no darba.

Tomēr iesākto darbu ritējums nepārtrūka. Ar Gaujas NP finansiālu atbalstu turpinājās izrakumi Turaidas pilī, no gruvešiem tika attīrīta Krimuldas baznīca un sākta jumta konstrukcijas atjaunošana. Pie Vaives dzirnavām izveidoja Bišu muzeju un mācību dravu. Muzeja darbība tomēr netika uzsākta.

Āraišu ezera salīnā pēc arheoloģiskajiem izrakumiem tika sagatavota pamatu pāļu būve un uzcelts pirmais eksperimentālais namiņš. Vēlāk Āraišu ezerpili savā aprūpē pārņēma Cēsu muzeju apvienība, turpinot tās rekonstrukciju. Ar Gaujas nacionālā parka finansējumu sākās Āraišu vējdzirnavu rekonstrukcija un iekārtas atjaunošana.

90-ie gadi

Deviņdesmitie gadi Gaujas nacionālajā parkā, tāpat kā visā valstī, bija pārmaiņu laiks. Mainījās pakļautība, ministrijas. Parks ieguva virsmežniecības statusu. Tika likvidēts dabas aizsardzības inspektoru dienests, cerot, ka šīs funkcijas sekmīgi turpinās meža darbinieki. Tomēr pēc diviem gadiem parkā atkal bija inspektori.

Deviņdesmitie bija zīmīgi ar lielākas uzmanības pievēršanu nacionālā parka

valsts un privāto mežu apsaimniekošanai, sekojot bijušo īpašumu atgūšanai, robežu dalīšanai, patvaļīgajai būvniecībai un meža zagšanai. Gaujas nacionālajā parkā, kur ir liels mežu īpatsvars un daudz privātīpašumu, nācās izbaudīt visas tās pašas zemes dalīšanas un pārdalīšanas galējības, ko pārējā Latvijas teritorijā. Dabas aizsardzībai nevienos laikos nav bijis atvēlēts daudz naudas. Liela daļa sasniegumu bija uz cilvēku entuziasma rēķina. Šajos „mērnieku laikos” parka kolektīvu sāka vadīt tikko kā no mežsaimniecības studiju sola nākušais enerģiskais direktors Jānis Strautnieks. Parka administrāciju papildināja 45 mežsargi un 5 mežziņi, kuriem nācās apgūt dažādas blakus jomas – apsaimniekot tūristu apmetnes, rīkot talkas, vasarās dežūrēt ugunsapsardzībā, dzēst ugunsgrēkus, meklēt meža zagļus, vadīt ekskursijas, apgūt datora lietošanas prasmes. Kabinetos pamazām paliekošu vietu ieņēma datori, printeri un skaneri, darbinieku kabatās – pirmie mobilie telefoni.

Ar Dānijas valdības atbalstu tika izstrādāts Gaujas nacionālā parka dabas aizsardzības plāns. Projektu vadīja dāņu ainavu arhitekte Aase Ostergard.

Līgatnes dabas takām 1995. gads ir īpaši nozīmīgs, jo tad no Rīgas Zooloģiskā dārza atceļoja trīs lācēni: Made, Puika un Mikus. No tā brīža pieauga Līgatnes popularitāte un apmeklētāji ieradās ne tikai tūrisma sezonā, bet arī ziemā un parastās darbdienās.

1999. gadā tika atjaunots iedzīvotājiem ļoti nepieciešams un tūristiem interesants tehnikas piemineklis – Līgatnes pārceļtuve.

Deviņdesmitajos tika izdota nacionālā parka avīzīte. Sadarbībā ar LNT tika veidoti raidījumi „Gaujas nacionālā parka programma” par kultūru un vēsturi, saņemot daudzas skatītāju vēstules.

Deviņdesmitie beidzās atkal jūtot pārmaiņu vēju. 1999. gada rudenī daudziem parka darbiniekiem bija jāapdomā savas spējas pārkvalificēties un sākt kaut ko jaunu. Bija noslēdzies robežu ciršanas un īpašumu dalīšanas maratons. Mežsargu un mežziņu amati nākamajā gadu tūkstoši parka algu sarakstos vairs nebūs, jo galvenā prioritāte tomēr ir un paliek vides aizsardzība.

Jaunā tūkstošgade

Gadu tūkstošu mija Gaujas nacionālajā parkā sākās ar lielām pārmaiņām. Nokļūstot Vides ministrijas pārraudzībā, atkal mainījās uzdevumi un jomas. Nemainīgi saglabājās Gaujas NP pamatzdevums – vides aizsardzība, sabiedrības izglītošana, dabas tūrisma veicināšana, kultūrvēsturisko un dabas pieminekļu aizsardzība un saglabāšana. Parka kolektīvu papildināja dažādu nozaru speciālisti – ekologs, ģeologs, botāniķis, tūrisma un vides saziņas speciālisti, datorspeciālisti un citi. Bijušie mežsargi vienlaikus ar vides aizsardzības inspektoru darbu apguva likumu un saskarsmes zinības, rīkoja talkas, lasīja lekcijas skolās, piedalījās pasākumu vadīšanā. Parka darbinieki apguva vides gidu prasmes un sākās jauno reindžeru – jauno dabas sargu apmācība.

2000. gadā tika izveidota jauna ekspozīcija Apmeklētāju centrā Siguldā,

pēc tam tapa Raganu pļaviņa un Apmeklētāju centrs pie Zvārtes ieža, tika atjaunotas kāpnes, atpūtas un skatu vietas pie Sietiņieža, Gūtmaņalas. Līgatnes dabas taku popularitāti vairoja lācēnītes Ilzīte un Lizīte, kurām tika uzbūvēts liels un labi pārskatāms iežogojums. Arī kuplajā dzīvnieku pulkā katru gadu notika izmaiņas. Uz Līgatni gan no Rīgas Zoodārza, gan „no meža” atceļoja lūši, jenotsuņi, aļņi, mežacūkas, vilki un suņuvilki.

Grūti izvērtēt šos straujos jaunās tūkstošgades pirmos gadus, kuri nupat, nupat aiz muguras. Tie zīmīgi ar Gaujas nacionālā parka iesaistīšanos gan starptautiskos, gan Latvijas mēroga projektos, ar lielu ieguldījumu sabiedrības vides izglītībā. Ik gadus dažādos Gaujas NP kultūrvēsturiskajos reģionos tiek rīkoti bezmaksas pasākumi iedzīvotājiem un viesiem: Lieldienas Krimuldā, Vides diena pie Zvārtes ieža, Maizes diena Āraišos, Miķeļdiena Vaidavas „Lejasbregžos”, Sēņu diena un Adventes dāvanu tirdziņš Līgatnes dabas takās. Maijā ar ekotūrisma aktivitātēm ik gadus tiek svinēta Eiropas dabas un nacionālo parku diena, pavasarī un rudenī tiek rīkotas putnu vērošanas ekskursijas. Aizraujoša ir lašu nārsta vērošana Siguldā novembrī. Nozīmīga ir Gaujas tīrīšanas akcija, kuru iesāka parka darbinieki, bet nu jau iesaistījušies arī topošie ekotūrisma speciālisti, tūrisma pakalpojumu sniedzēji un laivu iznomātāji, popularizējot šo ideju arī citviet Latvijā.

Arvien biežāk Latvijas studenti un skolnieki izvēlas Gaujas NP par pētījumu un projektu izstrādes vietu, parka tūrisma taku labiekārtošanas darbos iesaistās brīvprātīgā darba veicēji no Eiropas



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

- parka vēsture

valstīm.

Katru gadu apmeklētāji var saņemt dažādus bezmaksas informatīvos bukletus 2-5 valodās. Vairākus gadus Apmeklētāju centros tika izplatīta Vides aizsardzības fonda finansēta krāsaina 4 lappušu avīze „Gaujas nacionālā parka Ziņas” un “Tūrisma avīze” latviešu un angļu valodā.

Uz parka 30 gadu jubileju tapa darbinieku sagatavota īsfilma „Gaujas nacionālais parks. Četras krāsas, četri gadalaiki.” Kompaktdiskos izdots parkā dzirdamo putnu balsu ieraksts un mūzikas albums „Noskaņas”. Par parka simbolu gan uz bukletiem, gan suvenīriem, gan dienesta automašīnu logo, veidlapām un pasākumos, kļuvis aizsargājams dzīvnieciņš, kurš šajā teritorijā ir sastopams vairāk nekā citur Latvijā – sikspārnis.

pams vairāk nekā citur Latvijā – sikspārnis.

Parka 35. jubilejas gads ir tik pat rosīgs kā sākumgadi, jo tiek pabeigti vērienīgi Eiropas reģionālās attīstības fonda finansētie projekti un rudenī tiks atklāti jauni Apmeklētāju centri Līgatnes dabas takās, pie Gūtmaņālas, Dabas un kultūrvides izglītības centrs „Baltā pils” Siguldā un tūrisma taka gar Gauju „Murjāņi – Sigulda – Līgatne”. Arī Līgatnes dabas

takas piedzīvo īstu renesansi, jo tiek atjaunots skatu tornis, top ceļi un celiņi, laipas, tiltiņi un margas, bet „Pauguru” māja kļuvusi par Meža skolu.

Ilgu mūžu Gaujas nacionālajam parkam un uz tikšanos!



Foto A. Pikšens.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Gaujas nacionālajā parkā vērojama liela kultūrvēsturisko pieminekļu koncentrācija. Šeit atrodas 221 kultūras piemineklis, bet kopā ar vēsturiski nozīmīgiem objektiem to skaits ir vairāk kā 540.

Par Gaujas krastu apdzīvotību liecina 19 senie pilskalni, daudzās apmetnes un kapulauki. Tas ir lielākais pilskalnu blīvums, kāds zināms Latvijā tik nelielā teritorijā.

Āraišu ezera saliņā, balstoties uz arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem materiāliem, uzcelta 9.gs. latgaļu ezera mītņu rekonstrukcija.

Gaujas NP teritorijā atradušās 6 viduslaiku pils un 3 pilsētas (Straupe [Roopa], Cēsis un Sigulda). Cēsu pilsētā atradās Livonijas valsts laicīgās varas –

ordeņa mestra rezidence.

Vēlāk Vidzeme piedzīvoja gan poļu, gan zviedru, gan krievu laikus. 18.gs. Vidzeme ļoti stipri cieta Ziemeļu kara postījumos un mērī.

Gaujas NP teritorijā dzimis un darbojies slavenais lībiešu būvmeistars Mārcis Sārums, kurš cēlis veco kungu māju Siguldas muižā, Cēsu Sv. Jāņa baznīcas torni, u.c.

18.gs. un 19.gs. sākumā Gaujas NP tagadējoterritoriju skāra aktīva hernhūtisma kustība. Ungurmuižā, kas celta 18.gs. sākumā, atradās viens no tās galvenajiem atbalsta punktiem. Hernhūtisma ietekmē Cēsu apkārtnē 18.gs. beigās notika plaši zemnieku nemieri.

Līgatnē no 1816.gada sāka attīstīties papīra ražošana. Līgatnes papīrfabrika ir vecākā papīra ražotne Latvijā, kopā ar seno pilsētas koka apbūvi tā ir valsts nozīmes kultūras un tehnikas vēstures piemineklis.

Līdztekus zemkopībai un lopkopībai ļaudis Gaujas apvidus smilšainajās zemēs nodarbojās arī ar dažādiem amatiem. Ļoti sens ir bitenieku amats. No 18.gs. beigām starp Cēsīm un Valmieru vairākos pagastos rosīgi darbojās slavenie krēslu amatnieki – Briežos, Strīķos, Lenčos, Liepā. Amata meistari no bērza koka un meldriem darināja lieliskus krēslus ar pītiem sēdekļiem.

Tikpat sens ir Gaujas plostnieku amats. Sākotnēji kokus pludināja plostos, vēlāk

arī vaļējus. Koku pludināšanu Gaujā pārtrauca pagājušā gadsimta 60.gados. Turaidā vīri – stīpnieki – lieca mucu stīpas un, tāpat kā siguldieši, bija spieķu meistari – veselām ģimenēm gatavoja spieķus tūristu vajadzībām.

Vietējās zemnieces bija prasmīgas Vidzemes šatieru segu audējas, rakstainu dūraiņu adītājas, kā arī linu dvieļu un palagu darinātājas.

Liepas apkaimē, kur ir augstvērtīgas devona māla iegulas, bijuši ķieģeļu cepļi, strādājuši podnieki.

Kādreiz nacionālā parka teritorijā darbojušās 11 vējdzirnavas un 25 ūdensdzirnavas.

Baltā pils Siguldā

Dabas izglītības centrs

"Baltā pils"



Foto no Gaujas NP arhīva.

Baltā māja jeb Baltā pils, Siguldā, Baznīcas ielā 7 (agrāk Gaujas ielā 1) celta 19.gadsimta 90-to gadu beigās. Ēka ir muižas apbūves kompleksa sastāvdaļa. Gadu desmitiem tā bijusi kultūrvēsturiski nozīmīga celtne ne tikai Siguldā.

1895. gadā pēc mācībām Pāžu korpusā un cara gvardē uz dzīvi Siguldā atgriezās Siguldas pilsmuižas īpašnieku Dmitrija Kropotkina un Olgas (dzimušas fon der Borhas) Kropotkinas dēls Nikolajs. Jau 1897. gadā J.Vītuča sagatavotajā "Vadonī pa Vidzemes Šveiciju" pieminēta Baltā pils.

Nikolajs Kropotkins (1872. – miris 1937.) apmetās kopā ar ģimeni jaunuzceltajā Baltajā pilī. Viņš bija progresīvs cilvēks, kas modernizēja Siguldas muižas saimniecisko dzīvi, ap 1897. gadu ierīkoja arī pirmo bobsleja ceļu Siguldā. Rosīgo kņazu N.Kropotkinu var uzskatīt par tūrisma pamatlicēju Siguldā.

Pēc agrārās reformas 20. gadsimta 20-tajos gados Siguldas muižas centru savā īpašumā ieguva Preses biedrība. Baltajā pilī tika ierīkota pansija. Laikā

starp abiem Pasaules kariem tā piederēja Ernestīnei (Ernai) Porukai, dzejnieka J.Poruka atraitei.

1935. gadā ēku atpīrka Latvijas valsts un pārbūvēja Siguldas ģimnāzijas vajadzībām, radikāli izmainot ārējo veidolu.

1944. gada rudenī, pēc vācu karaspēka aiziešanas, Siguldas vidusskola atguva skolas ēku pilnīgā postažas stāvoklī – nebija logu, elektrības, apkures.

1960. gadā Siguldas 1. vidusskola no Baltās pils pārcēlās uz jaunām telpām. Šeit mācības turpināja Siguldas 2. vidusskolas audzēkņi. 1984. gadā Siguldas 2. vidusskola pārcēlās uz jaunu ēku un atstāja Balto pili, pametot tajā nolietotus uzskates līdzekļus, vimpeljus un karogus.

Siguldas pilsētas valde apmainīja Gaujas nacionālā parka Informācijas centra vajadzībām izremontēto ēku Šveices ielā 6 pret Balto pili. Tomēr ēka bija tik stipri nolietojusies, ka Informācijas centra ekspozīciju nācās pārcelt. Turpmāk Baltā pils vairs netika izmantota.

2006. gada 10. februārī sākās Baltās pils atdzimšana. Ar ERAF atbalstu tika uzsākta ēkas rekonstrukcija, paredzot, ka tur pēc diviem gadiem durvis vērs Dabas un kultūrvides iniciatīvu centrs. Projektu sagatavoja SIA „Inteliģenta projektu vadība”. Baltās pils pamatos tika iemūrēta piemiņas kapsula ar simbolisko Laika monētu, Gaujas NP karti un vēstījumu nākošajām paaudzēm, ko parakstīja klātesošie.

„Vēstījums nākošajām paaudzēm:



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

2006. gada 10. februārī Gaujas nacionālā parka administrācija iemūrēja šo kapsulu 1900. gadā celtās ēkas, tautā dēvētas par Balto pili, pamatos.

Ēka saglabās savu senatnīgo veidolu un tiks izmantota sabiedrības vajadzībām. Dabas izglītības centrs informēs un izglītīs sabiedrību par dabas un kultūras vērtībām Gaujas nacionālā parka teritorijā.

Rekonstrukcijas projektu izstrādāja SIA "Inteliģenta projektu vadība", arhitekti Normunds Broks un Gundega Broka, to realizēs SIA "Manass", izmantojot Eiropas Savienības un Latvijas Republikas finansējumu.

Šajā vēsturiskajā notikumā piedalījās:

LR Vides ministrs Raimonds Vējonis, Gaujas NP administrācijas direktors Jānis Strautnieks, Gaujas NP administrācijas darbinieki, siguldieši un viesi."

2006. gada 19. jūlijā, kad intensīvi risinājās Baltās pils atjaunošanas darbi, Gaujas NP apmeklēja Janis Valivanidis, dzejnieka Jāņa Poruka mazdēls, kas dzīvo Grieķijā. Viņš vēlējās redzēt vietas, kas glabā bērnības atmiņas, arī kādreizējo pansiju "Baltā pils", kur viņš kopā ar māti Tatjanu Karmenu vasarās viesojies.

Dzejnieka mazdēls interesējās par Gaujas nacionālā parka administrācijas iecerēm un teica, ka labprāt redzētu Balto pili, kad tā būs atjaunota.

2006. gada 6. novembris – Baltās pils spēru svētki.

2007. gada jūlijs – apkārtnes labiekārtošana un ēkas iekštelpu plānojuma izveide.

2007. gada augusts, septembris – gājēju

celiņu un stāvlaukuma izbūve.

2008. gada vasara – Dabas un kultūrvides iniciatīvu centrā „Baltā pils” durvis ver pirmie apmeklētāji.

Gūtmaņa ala un apkārtnē



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gūtmaņa ala ir Latvijas visvairāk apmeklētā, vislielākā, visvecākā un visvairāk dažādos informācijas avotos aprakstītā ala.

Arheoloģisks piemineklis no 1967. gada, kā arī aizsargājams ģeoloģisks objekts no 1974. gada.

Gūtmaņa ala ir augstākā Latvijas ala, kā arī lielākā grota arī Baltijas valstīs – ap 10 m augsta, 12 m plata, 18,8 m gara. Uz alas sienām saglabājušies uzraksti no 17. gadsimta beigām. Avotiņš, kas iztek no alas, senatnē kalpojis kā svētavots, tā ūdens uzskatīts par dziedinošu.

Ar Gūtmaņa alu saistās teika par Turaidas Rozi – Maiju – un viņas traģisko mīlestību.

Teika par Turaidas Rozi

„Turaidas pils rakstvedis Greifs zviedru un poļu kara laikā atradis pils tuvumā mazu meiteni, tikai dažus

mēnešus vecu, kas jau bijusi pusbadā gandrīz mirusi. Viņš to paturējis par savu audzumeitu, licis nokristīt par Maiju, un tā uzaugusi par skaistu un godīgu jaunavu.

Maiju iemīlējis Siguldas jaunais dārznieks Viktors Heils, un abi jaunie cilvēki satikušies pa vakariem Gūtmaņa alā.

1620.gada augustā Maija dabūjusi no Heila ziņu, lai šodien viņa atnākot uz minēto alu jau tūliņ pēc pusdienas, jo vakarā viņam nebūšot vaļas. Maija arī aizgājusi kopā ar Greifa meitenīti Lentu, kas bijusi tikai astoņus gadus veca.

Vakarā dārznieks Heils atskrējis uz Turaidu un paziņojis, ka Maija Gūtmaņa alā esot nogalināta. Arī mazā Lenta nav vēl atgriezusies mājās. Tai pašā vakarā tiek ziņots par slepkavību vietējam tiesnesim, kas arī nākošā rītā ierodas Turaidā.



Pirmās aizdomas krīt uz pašu Heilu, lai gan tas ir pazīstams par godīgu cilvēku. Turaidas kungs Šildheims, kas pats gulējis slims, liek ziņot tiesnesim, lai griežot vērtību uz poļu

armijas dezertieriem Jakubovski un Skudrīti, kas jau divi gadi esot pie viņa dienējuši, bet abi esot pazīstami kā dzērāji un palaidņi. Skudrītis arī pats pie viņa atnācis un gribot dot liecību par to, ko viņš par to zinot.

Skudrītis arī tūliņ tiek saukts uz tiesu. Viņš stāsta, ka Jakubovskis esot iemīlējis Maiju, kā tik še uz Turaidu atnācis. Priekš trim mēnešiem viņš esot runājis ar Maiju un solījis to precēt, bet tā viņu noraidījusi, sacīdama, ka viņa jau ar Heilu esot saderinājusies.

Jakubovskis esot ļoti dusmīgs cilvēks un nu gribējis par noraidījumu atiebties. Viņš nu ierunājies arī šo. Aizmānīšot Maiju uz Gūtmaņa alu, un tur abi to jaunavu izvarošot. Viņš arī esot it kā Heila vārdā ziņojis Maijai. Viņi abi divi aizsteigušies uz alu un paslēpušies krūmos. Kad atnākusi Maija, tad Jakubovskis tai aizstājies ceļā un ar rupjiem vārdiem izteicis savu ļauno nolūku. Jaunava gan turējusies pretī, bet Jakubovskis bijis ļoti stiprs un nogāzis viņu zemē.

Maija tad lūgusies, lai laižot šo vaļā, šī došot viņam tādu burvju lakatiņu, kas sargājot cilvēku no visiem ievainojumiem. Ja šis neticot, lai lūkojot šai cirst ar zobenu. Jakubovskim bijis zobens pie sāniem, un tas arī tūliņ cirtis, pēc tam Maija nokritusi gar zemi, un asinis sākušas plūst no viņas kakla. Tai brīdī Skudrītis dzirdējis kļedzienu aiz sevis. Tas laikam nācis no mazās Lentas.

Pēc šīs slepkavības Jakubovskis bijis ļoti uztraukts, ieskrējis mežā un aizliedzis Skudrītim tuvumā nākt. Šorīt viņš esot atradis to mežā pakārušos.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Nevainīgais Viktors Heils nu tūlīn atlaists no apcietinājuma, bet Skudrītis, par ko pat Heils un Greifs aizlūgušies, ticis pēc četriem mēnešiem izlaists no cietuma.”

(publicēta P.Šmita sakārtotajās “Latviešu tautas pasakās”)

Otra populāra teika stāsta par lībiešu virsaiša Rindauga skaisto un neuzticīgo sievu, ko vīrs aiz dūsmām licis alā ierakt zemē. No sievas asarām radies avotiņš.

Par Gūtmaņa alu to iedēvējuši baltvācu ceļotāji, jo alai līdzās dzīvojis vietējais dziednieks, ārstēdams ļaudis ar avota ūdeni un dažādiem ārstniecības augiem. 20. gadsimta 30-tajos gados bija ierosinājums alas vārdu latviskot un dēvēt par Labvīra alu, taču šis nosaukums tautā neguva atsaucību.

Par vietējo ļaužu ticību tam, ka alas avotā mīt labā vīra gars, aprakstos pieminējis arī J. Kr. Broce. Senākos ceļotāju aprakstos tā saukta par Lielo grotu. Dzīvodams Turaidas “Dainās”, Gūtmaņas avotiņa ūdeni labprāt dzēris Dainu tēvs – Krišjānis Barons.

Alas griestos redzami gadaskaitļi liecina, ka tā ir senākais tūrisma objekts Latvijā. No literatūras avotiem vācu valodā ir atrastas ziņas, ka līdz pat 1812. gadam alas sienās bija saglabājušies gadaskaitļi 1521 un 1564. Senākais šobrīd daļēji saglabātais uzraksts ir „ANNA MAGDALENA VON TIESENHAVSEN ANNO 1667” alas griestu velvē virs avotiņa nelielās kaskādes.

Smilšakmenī var izlasīt arī baronu un muižkungu vārdus. Tos pēc viņu norādēm

un pasūtījuma iegravējuši meistari, kas te uzturējušies un savus darbarīkus – kāpnes un grebšanas instrumentus – turējuši sev līdzās. Par samaksu tika iegravēti vārdi un citas ziņas.

Ziņas par sevi ir atstājušas arī dažādas studentu organizācijas. Ir redzams, ka senāki uzraksti ir veidoti arī latviešu valodā. Diemžēl vairums seno uzrakstu ir neglābjami zuduši, jo tie ir vairakkārt pārrakstīti. Tādejādi ir nokasīta līdz pat pusmetru bieza smilšakmens kārtā.

Gravēt, rakstīt vai skrāpēt uz alas sienām nav atļauts, jo tas bojā šo miljoniem gadu veco smilšakmens iezi.

Netālu no Gūtmaņas ir 20.gadsimta sākumā celtais Turaidas muižas piena paviljons. No Gūtmaņas pa labi Gaujas senkrastā ir Kārļa kalns, no tā taka aizved uz Turaidas pili.

Virzoties no Gūtmaņas pa kreisi, var nokļūt pie Vikmestē upītes. To šķērsojot un uzkāpjot senkrastā, var nokļūt līdz Krimuldas pilsdrupām un muižai. Te atrodas arī gaisa trosu ceļa pietura. No Krimuldas muižas takas gar senkrastu tālāk aizvijas līdz Velnalai un kājnieku tiltam pār Gauju. Šķērsojot tiltu un virzoties pa kreisi, no skatu vietas var apskatīt Velnalu. Mazliet tālāk – arī Ķeizarskatu senkrasta kraujā, un atgriezties Siguldā pa Gaujas kreiso krastu.

Apmeklētāju centrs pie Gūtmaņas Darba laiks no 2009. gada 2. novembra darba dienās 10:00 - 16:00 sestdienās, svētdienās, svētku dienās 10:00 - 17:00 Siguldā, Turaidas ielā 2a tel. +371 26657661 e-pasts - ac@daba.gov.lv

Bundulītis - Turaidas muižas piena paviljons



Foto no Gaujas NP arhīva.

1907.gadā Turaidas muižu no mirušā mātesbrāļa Baltazara fon Kampenhauzena mantoja barons Aleksandrs Matias Johans Staels fon Holšteins un uzsāka Turaidas muižas modernizāciju. Pēc Turaidas muižas mežkunga ieteikuma par būvdarbu vadītāju tika pieņemts Turaidas būvamatnieka Mārtiņa Lapiņa dēls Jānis Lapiņš. Viņš bija strādājis Rīgas Vagonrūpnīcā par galdnieku, mācījies rasēšanas kursus.

Jāņa Lapiņa pirmais būvobjekts bija Turaidas muižas piena kiosks, kura skici bija izgatavojis kāds Dancigas arhitekts. To uzcēla piekalnē pie Gūtmaņas - visu no ozola koka, ar granīta akmens pamatiem un kāpnēm. Gan barons, gan skices autors bija ļoti apmierināti ar Jāņa Lapiņa un viņa 15 vīru lielās būvbrigādes darbu. Kā atzinību būvdarbu vadītājs saņēma 25 rubļus un zīmēšanas piederumus.

Tautas mutē savdabīgā celtne tika mīļi dēvēta par Gūtmaņas bundulīti. Nedaudz izmainītā ārējā izskatā “bundulītis” turpina

savu sākotnējo uzdevumu – sniedz atspirdzinājumu tūristiem, kas iegriežas Gaujas senlejā apskatīt Gūtmaņa alu.

Siguldas Ķeizarkrēslis un apkārtnē



Foto no Gaujas NP arhīva.

Siguldā ir vairākas populāras skatu vietas, kas pazīstamas jau no 19.gadsimta – Paradīzes kalns, Krimuldas, Siguldas un Turaidas pilsdrupas, Līvu kalns, kā arī Ķeizarkrēslis un Ķeizarskats.

Ķeizarkrēslis atrodas Gaujas senlejas kreisajā krastā gandrīz 3km lejpus tilta pār Gauju, netālu no vēsturiskās Laurenču Šveices mājas un Kaķīškalna muižas. Savukārt Ķeizarskats atrodas 300m uz rietumiem no Ķeizarkrēsla otrpus Laurenču gravai. Pēc administratīvā iedalījuma abas skatu vietas ietilpst Siguldas pilsētas teritorijā, kas iekļauta Gaujas nacionālajā parkā. Abas skatu vietas atrodas pašā ielejas senkrasta kraujas malā un no tām paveras tāls skats virzienā uz Turaidas pili. Uz skatu vietām ved vairākas takas virzienā no Siguldas apdzīvotās teritorijas un pa vienai takai uz katru vietu no Gaujas krasta.

1862.gadā Siguldā viesojās Krievijas



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

cars Aleksandrs II ar savu laulāto draudzeni. Šīs vizītes laikā viņi speciāli sagatavotā skatu vietā pie Laurenčiem iestādīja katrs vienu kociņu (dažos avotos sacīts, ka tās bijušas liepiņas). No šī laika skatu vieta dēvēta par Ķeizarkrēslu, jo Krievijas ķeizars bijis sajūsmināts par brīnišķīgo skatu, kas pavēries no skatu vietas uz Gaujas senleju.

Gaujas nacionālā parka labiekārtošanas darbu inženieri ierīkoja otru skatu vietu – Ķeizarskatu, kas atrodas mežīnā blakus Siguldas 2.pamatskolai, kas šobrīd ir daudz iespaidīgāka skatu vieta nekā aizaugušais Ķeizarkrēsls.

Blakus Ķeizarkrēslam izveidojusies jauna, t.s. Kaķīskalna apbūve. To papildina kokgriezumi par K.Skalbes "Kaķīša dzirnaviņu" tēmu. Tādā pat stilā veidotas divas tūristu norādes. Autors – mākslinieks Harijs Zemītis.

Velnala Siguldā

Gaujas labajā krastā 3,8 kilometrus no Siguldas tilta atrodas valsts nozīmes ģeoloģiskais dabas piemineklis - Velnalas klintis. Tās ir 15 metrus augstas un 250 metrus garas. Klinšu izskats mainās - te bieži ir nobrukumi un noslīdeņi. Vēl 20.g.s. sākumā klinšu pakājē pie alas varēja pieiet, bet tagad te mutuļo atvars. Smilšakmeņos redzams seno straumju raksts - muldveida slīpslāņojumi. Tieši šejienes iežos ir visbagātīgāk saglabājušās devona zivju fosilijas un floras atliekas. Reizēm lietus izskalotus bruņuzivju gabaliņus var atrast arī uz takām.

Velnala, jeb Krimuldas Velnala ir grūti pieejama, jo sākas klinšu vidū astoņus

metrus virs Gaujas, apskatāma tikai no pretējā krasta. Ala veidojusies vairāk kā pirms 10 000 gadu upes sānu erozijas un izzuduša avota darbības rezultātā.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Apmēram pirms 5000 gadiem intensīva alas veidošanās beigusies. Velnalas griestos saglabājušies seši, līdz divus metrus dziļi, 10 - 15 cm diametra caurumi – tā saucamie „Velna skursteņi”. Līdz šis populārais dabas veidojums samērā neliels, dabiskās erozijas procesā piebiris ar smiltīm, garums tikai 10,7 metri, griestu augstums 2,5 metri. 1992. gadā alu pagarināja „Baltā brālība”, meklējot tur savu aprakto „templi”. Pēc Anša Opmaņa mērījumiem tagad Velnala kļuvusi 40 metrus gara, 9 metrus plata, 4,8 metrus augsta. Blakus atrodas Velnalas niša ar četriem „Velna skursteņiem” griestos, kuru dziļums sasniedz pat 3,5 metrus.

Par Velnalu un tās apkārtni pierakstītas vairākas teikas. Viena no teikām vēstī, ka Velns, laizdamies no Jūdažiem uz Pabažiem, virs Gaujas izdzirdis gaili dziedam un iesprucis alā, kur gulējis līdz nākamajai naktij. Velna elpa alas sienas nokvēpinājusi melnas.

Zvārtes iezis

Zvārtes iezis ir viens no skaistākajiem smilšakmens iežu atsegumiem Latvijā. Tas ir veidojies pirms vairāk nekā 350 miljoniem gadu un ir 20 m augsts. Lai slavenais iezis neietu bojā, šajā vietā Amatas gultne 1939. gadā tika iztaisnota.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Blakus izcilnim atrodas iežu atsegums, kura kopgarums ir 200 m un augstums sasniedz 44 m. Tas ir ļoti stāvs, pakļauts virszemes un pazemes ūdeņu iedarbībai, salam, saulei un vējam, tādēļ pastāvīgi veidojas noslīdeņi, nobrukumi un izskalojumi.

Tautas nostāsti vēstī, ka šis iezis ir bijis raganu sapulču vieta Vasarsvētkos, Jāņos un Ziemassvētkos. Tad tās uz slotām šāvušās šurp no Zilūža un Vilkates siliem.

Iepretī Zvārtes iezim, pļavas malā, atrodas Miglas iezis, ko vietējie iedzīvotāji dēvējuši par Pļavas iezi. Tas kā šaura strēle turpinās mežā un senāk saukts par Čūsku kalnu.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Tautas mutē saglabājies nostāsts, ka 1872. gada lielajā vētrā rija no "Zvārtēm" upes malā aiznesta un nolikta pie Vieļu mājām pļavā, kur to, atjaunotu 1986. gadā, redzam vēl šodien.

Interaktīvā izstāde pie Zvārtes ieža "Ko raganīņa atrod mežā un pļavā?"

Par raganām senāk dēvētas ļoti gudras sievietes – zintnieces, arī neparasti skaistas un arī ļoti neglītas sievietes. Viņām esot bijušas neparastas spējas. Tās varēja ar skatienu vai ar vārdiem darīt labu vai ļaunu. Viņas visbiežāk sastapa pļavās un mežos agrās rīta vai vēlās nakts stundās. Tur viņas meklēja dažādus augus un citas neparastas lietas. Cilvēki no viņām bijās, tādēļ piedēvēja viņām daudz dažādas lietas, burvestības un izrīcības.

Izstādē un Raganu pļavā pie Zvārtes ieža Tu vari vairāk uzzināt par Zvārtes raganām, kā arī par pļavas augiem un dabas parādībām, kas saitās ar šo gudro sievu vārdu.

Izstāde atklāta 2002. gada 24. maijā. Ekspozīciju veidoja Gaujas NP administrācijas un Apmeklētāju centra darbinieki, ar Latvijas – Dānijas sadarbības projekta "Vides izglītotāju tīkla izveidošana Latvijā" (VITILA) un Latvijas Vides aizsardzības fonda atbalstu.

Apmeklētāju centrs pie Zvārtes ieža atvērts līdz 1. novembrim
Darba laiks 10.00- 17.00
tel: +37129335446
e-pasts: ac@daba.gov.lv

Zvārtes ieža apmeklētāju centrā iespējams izmantot vides gidu pakalpojumus, kā arī pieteikties nodarbībām kopā ar Zvārtes raganu un doties nakts pārgājienā pa Amatas taku.

Gaujas NP Apmeklētāju centrs pie Zvārtes ieža ziemas sezonā no 2.11. atvērts tikai nedēļas nogalēs, rīkojot pasākumus vai aktivitātes.

Siguldas spieķu vēsture



Foto no Gaujas NP arhīva.

Siguldas – Vidzemes Šveices stāvos pakalpus un Gaujas senielejas krastus bez kārtīga tūristu spieķa nemaz nevar

izstaigāt! Vietējiem amatniekiem spieķu gatavošana bija un ir izdevīgs peļņas avots. Ir veselas spieķu darinātāju dzimtas, kā, piemēram, Vīganti Turaidā. Slaveni bijuši arī Kļaviņi Siguldā, kas ar spieķu gatavošanu sākuši nodarboties 1925.gadā. Jānis Kļaviņš dēvēts par Siguldas "spieķu karali", viņš pagatavojis speciālu spieķi ar uzrakstu arī Latvijas valsts prezidentam Kārlim Ulmanim.

Agrāk ceļinieks bez spieķa tālākā ceļā negāja – ar to varēja atvairīt gan niknus suņus, gan uzbrucēju, ja tādu gadījās sastapt.

Droši gāju tumšu nakti,
Lazdas spieķis rociņā:
Citi koki vella bēga,
Lazdiņš velna nebēdāja.
(Latviešu tautasdziesma)

Uz spieķa varēja uzmaukt arī ceļa somu vai pauniņu un pārlikt pār plecu. Ir pat tautas paruna: "Ceļa spieķi iedod tēvs, ceļa maizi - māte". Tautas mutē kokam, uz kā atbalstījās gājējs, daudz un dažādi vārdi: kūja, kūjiņa, ķēģis, ķēģītis, nūjiņa, nūja, boze, bozīte, vēzda, runga, štoks, spieķis.

Spieķus gatavo no lazdas, kadiķiem, krūkljiem, vītoliem, ievām – lokanām koku sugām, kuras var liekt, lai iegūtu spieķa rokturi. Kokus iepriekš sutina, pēc tam galu apliec ap speciālu apaļu koka formu un nostiprina. Kad koks izkaltis, to noņem no formas un izrotā. Sākumā spieķi bijuši pavisam vienkārši, nemizoti, bez rotājumiem. Vēlāk spieķiem nomizota tikai

roktura daļa. Pakāpeniski tie iegūst gan iededzinātos rakstus, gan krāsojumu, gan zaru vietās izgrieztās velnu un dzīvnieku galviņas. Katru spieķi rotā uzraksts – Sigulda, un katrs meistars tos darina citādākus. Ir speciālie jeb visresnākie spieķi, resnie, vīriešu un sieviešu spieķi, skolnieku, bērnu, mazie un vismaziņākie – suvenīrspieķīši. Bērniem patīk ar krāsojumu, bet lielos spieķus pircēji negrib krāsotus. Krāso ar zaļo un sarkano tušu.

Gadsimtu mijā un 20.gs. sākumā zēni ar spieķu saišķiem bija redzami gan Turaidā, gan pie Gūtmaņalas, gan pie Siguldas prāmja un dzelzceļa stacijas. Siguldiešu ģimenes albumos glabājas fotogrāfijas no pastaigām Gaujas krastos kopā ar radiem un ciemiņiem, daudzās redzami arī spieķi un spieķu pārdevēji.

Mūsdienās rakstainos, laokotos un kokgriezumiem rotātos spieķus var iegādāties Apmeklētāju centros un suvenīru tirdzniecības vietās Siguldā, pie Gūtmaņalas, Turaidā, arī Gaujas NP Apmeklētāju centrā Siguldā. Tie ir dažāda izmēra - no sīka zīmuļa garuma suvenīra līdz krietnam un izturīgam ceļaspieķim.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Krimuldas baznīca un apkārtnē (Kubesele)

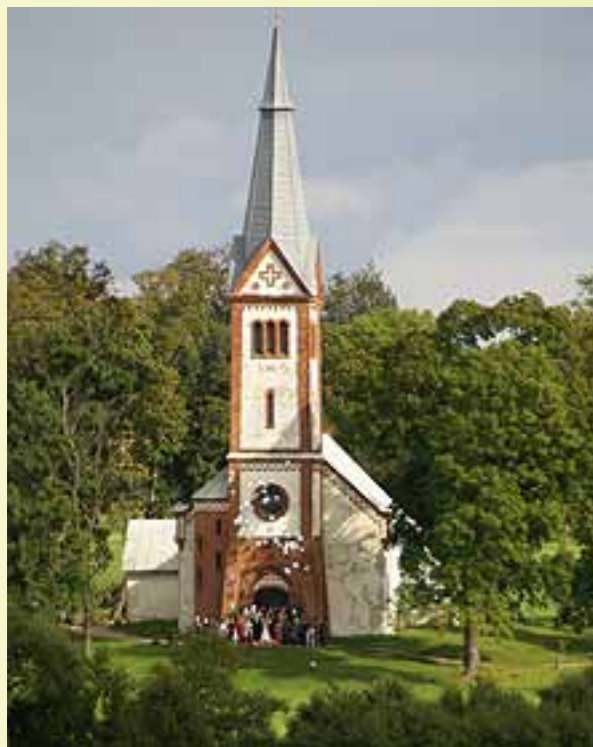


Foto M. Zvertis.

Krimuldas baznīcas un mācītājmājas komplekss atrodas Rīgas rajonā Krimuldas pagastā, ainaviski ļoti gleznainā apvidū pie Runtiņu upītes Gaujas senlejas labajā krastā. No Rīgas braucot, tur nokļūstam pa Inčukalna – Valmieras šoseju līdz Raganai un tālāk pa ceļa posmu Ragana – Turaida. Tā ir viena no deviņām Gaujas nacionālā parka (Gaujas NP) un viena no trijām Krimuldas pagasta kultūrvēsturiskās zonas teritorijām. Krimuldas pagasts, kurā atrodas vēl divas Gaujas NP kultūrvēsturiskās zonas teritorijas – Turaidas muzejrezervāts un Krimuldas muiža – ir viens no sakoptākajiem Latvijas pagastiem. Pateicoties Krimuldas pagasta, Krimuldas evaņģeliski-luteriskās draudzes, Gaujas NP administrācijas, Turaidas muzejrezervāta un Rīgas

rajona kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas aktīvai un sekmīgai sadarbībai, šeit izveidojies interesants un labi sakopts apskates objektu komplekss.

Kompleksā ietilpst vairāki nozīmīgi, jau tagad sakopti apskates objekti:

Krimuldas baznīca, piemiņas akmens rokkrakstu literatūras pārstāvim Krimuldas draudzes skolotājam Jurim Natanaēlam Ramanim, senās Kubeseles pilskalns, Krimuldas mācītājmuiža, leģendārā lībiešu valdnieka Kaupo kapavieta, Kubeseles ala, Lielais akmens, senas apbedījumu vietas.

Krimuldas baznīca ir viena no vecākajām mūra celtnēm Latvijā. Gadu gaitā baznīca, vairākkārt postīta un atjaunota., tomēr uzskata, ka celtnes novietne palikusi sākotnējā. Baznīcas 13.gs. sākumā parasti cēla nocietinātas pils tuvumā. Šajā vietā viegli paugurotais reljefs pāriet nelielā plakanumā, kas dienvidu virzienā nolaižas sīko pieteku izgravotajā Gaujas senlejā. Būtiski celtnes izskats mainījās pēc 20.gs. sākumā veiktās pārbūves. Par godu baznīcas pastāvēšanas 700 gadu jubilejai 1905. gadā, pēc Rīgas arhitekta A.Reinberga projekta tai uzcēla jaunu, pāri par 45 m augstu torni.

Baznīcas iekšējais aprīkojums gandrīz pilnībā tika iznīcināts 1918. gadā, bet laikā starp diviem pasaules kariem draudze izpostīto dievnamu atkal atjaunoja un iegādājās arī jaunus rituāla priekšmetus. Padomju varas gados, pēc mācītāja Voldemāra Aivara nāves, baznīca tika pamesta likteņa varā. Draudzes darbība tika pārtraukta. Baznīcas atjaunošana aizsākās 80-to gadu vidū.

Kad 1974. gadā tika izveidots Gaujas

NP, Krimuldas baznīca kļuva par vienu no parka tūrisma objektiem. Pateicoties Gaujas NP darbinieku aktivitātēm baznīca tika saglabāta līdz brīdim, kad 1988. gada 23. oktobrī atjaunojās draudze. Krimuldas baznīca arvien biežāk tiek izraudzīta ne tikai kā tūrisma objekts, bet arī kā svinīgu norišu vieta.

Kubeseles pilskalns

Uz dienvidiem, nokāpjot no baznīcas kalna, morēnu paugura galā atrodas Kubeseles pilskalns. No trim pusēm to apskalo Runtiņa upīte. Kalna nogāzes no trim pusēm ir ļoti stāvas, iespējams, ka pat mākslīgi pastāvinātas, lai norobežotu kalnu no zemākajām apkārtnes plāvām. Uz austrumiem esošā augstienes iežmauga varētu būt vēlākos laikos aizbērtā pilskalna aizsarggrāvja vieta.

Kubeseles pilskalns reģistrēts kā Latvijas Vietējās nozīmes Arheoloģiskais piemineklis. Daži vēsturnieki šo pilskalnu uzskata par Livonijas Indriķa hronikā minēto Gaujas lībiešu valdnieka jeb vecākā - Kaupo pils vietu, tomēr līdz šim nav arheoloģiska pamatojuma saistīt Kubeseles pilskalnu ar kādu no lībiešu pilīm. 1991. gadā pilskalnā izdarītie arheoloģiskie izrakumi Andreja Vaska un Jāņa Cigļa vadībā nekonstatēja šeit lībiešu laika (11. – 13. gs.) kultūrslāni. Šeit tika atrasti tikai daži uz dzelzs laikmetu, kā arī uz vēlākiem laikie attiecināmi objekti. Tomēr, pēc arheologa Egīla Jemeljanova uzskata, fakts, ka Kubeseles (Krimuldas) baznīca celta 1205. gadā, liecina, ka šeit līdzās atradusies arī nocietināta pils. Kubeseles pilskalnā tagad atrodas Krimuldas mācītājmuiža, celta 1775. gadā

un pārbūvēta 19. gs.

Kaupo kapavieta

Kaupo – ievērojamākā Turaidas novada lībiešu valdnieka jeb “it kā karaļa” gaitas 13.gs sākumā aprakstītas Livonijas Indriķa hronikā. Turaidas novada Gaujas lībiešu zemes 13. gs. uzskatāms jau par valstisku veidojumu, kaut arī nav noteiktu ziņu par šo valstisko veidojumu valdnieka tiesībām. Kaupo dzimšanas gads nav zināms, bet kā dzimšanas vieta uzskatāma Kubesele. Kaupo Lielā koka pils atradās Turaidā. Krusta kara laikā 1212. gada tā nodedzināta, bet jau 1214. gadā koka pils vietā sāka celt mūra pils. Kaupo kā viens no pirmajiem Turaidas lībiešiem pieņēmis kristīgo ticību un pēc ceļojuma uz Romu pie pāvesta Innocenta III 1203. gadā kļuvis par pārliecinātu kristieti. Kaupo tika nogalināts 1217. gadā cīnoties kopā ar vācu ordeņa brāļiem pret sakaliešiem Igaunijā pie Vilandes. Pēc Livonija Indriķa hronikā aprakstītajiem notikumiem mirdams Kaupo savus īpašumus sadalījis visām Līvzemē esošajām baznīcām. Turpat aprakstīts, ka viņa miesa tika sadedzināta, bet kauli pārvesti uz Līvzemi un apglabāti Kubeselē.

Nokāpjot no Kubeseles pilskalna un pārejot pāri Runtiņu upītei, nonākam pie t.s. Kaupo kapavietas, par kuru ir vairākas versijas. Viena no tām ir tāda, ka Kaupo pelni apglabāti Krimuldas baznīcā. Vietējie iedzīvotāji 19. gs. pētniekiem par Kaupo kapavietu nosaukuši 10 x 6 m lielu pauguriņu pie Runtiņu upītes. Tas ir ovālas formas, pēc izskata daļēji dabīgi veidots ap 1,5 m augsts. Šo vietu 1839. gadā atracis apkārtnes senkapu pētnieks



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Fridrihs Krūze un atradis tur kalcinētus kaulus, un tā atzīmēta F.Krūzes zīmētajā Kubeseles apkārtnes plānā, kas ievietots 1842. gadā Tartu izdotajā grāmatā NECROLIVONICA. Tomēr jāatzīmē, ka nepilnus 100 m uz dienvidiem no minētā uzkalniņa atrodas vēl otrs četrstūrainis ap 0,5 m augsts ar akmens mūri apmūrēts zemes paaugstinājums, kas arī tiek uzskatīts par eventuālu Kaupo kapavietu. Mūrējuma paliekas veidotas no šķeltiem laukakmeņiem, kādus šeit sāka izmantot tikai 19. gs. vidū. F. Krūzes zīmētajā Kubeseles apkārtnes plānā šī vieta nav atzīmēta. 2001. gada 22. septembrī, t.i. dienā, kad 1217. gadiem Kaupo Igaunijā tika ievainots un mira, pie Krimuldas baznīcas uzstādīts piemiņas akmens (tēlniece Gaida Grundberga).

Kubeseles ala



Foto M. Zīverfs.

Netālu no Kaupo kapa vietas, virzoties gar Runtiņu upītes labo krastu uz tās ieteku Gaujā, atrodas Kubeseles ala. Teika stāsta, ka šajā alā dzīvojis lībiešu virsaitis Runtiņš, tāpēc ala dažreiz tiek saukta arī par Runtiņālu. Ala ir ap 30 m² „istaba”formas telpa ar 1,3 m platām „durvīm”. Kubeseles ala ir izveidojusies ilgstošas pazemes ūdeņu darbības rezultātā augšdevona Gaujas svītas

smilšakmeņos. Šie smilšakmeņi ir sīkgraudaini, vāji un vidēji cementēti. Alas sienās un griestos smilšakmeņos novērojams horizontāls slāņojums. Kubeseles ala ir aizsargājams ģeoloģisks objekts.

Lielais akmens un enkurklucis

Ejot gar Runtiņu upītes labo krastu, taka izved Gaujas krastā pie Lielā akmens, kas senos nostāstos dēvēts arī par Velnakmeni. Uz tā tupējis velns, vērodams gaujmaliešus. Tāpat kā citos līdzīgos nostāstos viņu iztraucējis gailis. Lielais akmens senos laikos bija iemīļota Gaujas plostnieku apmešanās vieta.

Lielā akmens tuvumā ir betona bluķis ar tajā iestiprinātu cilpu – enkurklucis. Šādas iekārtas izmantoja Gaujas plostnieki ragatu – asos upes līkumos ierīkotu straumes un plostu novirzītāju - nostiprināšanai. Mūsdienās Lielais akmens un betona bluķis neatrodas tieši Gaujas krastā, bet gan ap 50 m no tā. Gaujas gultne nepārtraukti izmainās, veidojot arvien jaunas sēres, kuras ar laiku apaug.

Līgatnes pārceltuve



Foto no Gaujas NP arhīva.

Pārceltuves uz Gaujas upes nacionālā parka teritorijā pirmoreiz vēstures dokumentos pieminētas 1350.gadā, kad Rīgas arhibīskaps Fromholds izlēnoja saviem vasaljiem – brāļiem Rozēm – bez citiem īpašumiem arī Raiskumeni (Raiskumu) un vendu pārceltuvi pār Gauju pie Cēsīm, vēlāko Siļķu (Silcke) prāmi. Skaidrs, ka pārceltuves pār upi bijušas jau agrāk. Par pārceltuvju vietām liecina senais mājvārds Gaujas krastos – Rāmnieki, kas cēlies no vārda der Prahm – celtuves nosaukuma vācu valodā.

Vēl 20. gs. 20. – 30.gados satiksmes nodrošināšanai bez jau tālā senatnē minētajām Valmieras un Siļķu pārceltuvēm tagadējā parka teritorijā darbojās Leču, Līgatnes, Jāņarāmja, Lenču, Siguldas pārceltuves.

Līgatnes pārceltuve šobrīd ir vienīgā Gaujas pārceltuve un ir valsts tehnikas vēstures piemineklis. Šajā vietā tā ierīkota pēc II Pasaules kara, kad tika izpostīts tilts pār Gauju. Pārceltuvi aprūpē Gaujas nacionālais parks.

Pie pārceltuves atrodas atrodas atpūtas vietas ikvienam Gaujas NP apmeklētājam, kā arī iekāpšanas-izkāpšanas vieta ūdenstūristiem. Pārceltuve ir labi sasniedzama ar autotransportu. Šeit ir iespējams izmantot Kanoje kempinga sniegtos pakalpojumus.

*Pārceltuves darba laiks:
Katru dienu no 6:00 līdz 23:00.
Ziemas sezonā katru dienu no 9.00 līdz 17.00.*

NB! Pārceltuve ir slēgta, ja Gaujā ir pārāk augsts vai zems ūdens līmenis, kā arī gadījumā, ja upe ziemā ir aizsalusi.

Informāciju par pārceltuvi varat saņemt Līgatnes dabas taku Apmeklētāju centrā pa tālruniem +371 64153313 un +371 28328800.

Āraišu apkārtnē



Foto D. Segliņa

Viena no izcilām, ainaviski un kultūras pieminekļu blīvuma ziņā vērtīgām Gaujas NP kultūrvēsturiskās zonas teritorijām ir Āraišu muzejparks Amatas novadā. 1000 ha platībā gleznainā kultūrainavā ap Āraišu ezeru izvietojušies 28 kultūras pieminekļi un vēstures liecības no dažādiem gadsimtiem.

Āraišu apkārtnē ir dzīva, te cilvēki kopj savas mājas un zemi, peldas ezerā, iet uz skolu un baznīcu. Tas dara Āraišus pievilcīgus, bet reizē liek izturēties distancēti, netraucējot vietējos ļaudis viņu ikdienas ritmos, jo tieši viņi apdvēseļojuši un izkopusi šo apvidu, apvijuši to ar teiksmām, nostāstiem un ģimenes atmiņām.



Āraišu vēdzirnavas



Foto V.Indrēvica.

Drabešu muižas vēdzirnavas celtas apmēram 19. gs. vidū un piederējušas baroniem Blankenhageniem. Dzirnavu rekonstrukcijas laikā ēkas sienā atrasts akmens ar uzrakstu ANNO 1852., iespējams, ka tas ir vēdzirnavu celšanas gads.

Āraišu vēdzirnavas ir tā saucamā holandiešu tipa vēdzirnavas, kādas tagadējā Latvijas teritorijā parādījušās jau 14.gs. pie pilīm un muižām.

Šīm vēdzirnavām ir grozāma "galva", ko dēvē arī par cepuri. Ar speciāla mehānisma palīdzību, stāvēt dzirnavu pakājē, dzirnavu galvu pagrieza pret vēju.

Ceļot dzirnavas, atbildīgs moments bija galvenās "ass" – Lielā Mārtiņa - nostiprināšana dzirnavu centrā. Tas

izgatavots no viena milzīga priedes baļķa.

Dzirnavās izbūvēti 4 stāvi, graudus trešajā stāvā bēra speciālā tvertnē - kratītājā, no kuratienokļuvadzirnakmeņos, kas atrodas otrajā stāvā. Apakšējais dzirnakmens ir nekustīgs un to sauc par "gulētāju". Dzirnakmenī ir izkaltas rievās - gropes. Griežoties augšējam akmenim – "ritētājam", graudi tiek saberzti, un milti pa gaņģi (speciālu koka skreju) nonāk pirmajā stāvā, maisā. Kad dzirnakmeņu rievās nolietojas, tos ar speciāla mehānisma palīdzību paceļ sānis un uzasina. Tāpat dzirnavās darbojās speciāls pacēlājs, kas graudu maisus no pirmā stāva nogādāja trešajā stāvā.

Vēdzirnavas, jeb vējenes Drabužu muižā līdz ar ķieģeļu cepli un zāģenēm (ar tvaika spēku) pieminētas 1906. gada Rīgā izdotajā Konversācijas vārdnīcā. Dzirnavas 1921. gadā nopirka Sturme, kas bija atbraucis no Krievijas. Pie dzirnavām bija arī amatnieka zeme, 5 ha liela. Sturme dzirnavās mala – miltus rupjmaizei, arī lopbarībai, taisīja putrimus. Pirms Sturmes par melderi strādājis Jēkabsons. Sturmes laikā vēdzirnavās bijusi iekārtota neliela darbnīca klavieru gatavošanai, jo malšana nav bijusi tik rentabla. Sturme vēdzirnavas 1925. gadā pārdeva namdarim Kārlim Lībantam. Pirkšanas laikā dzirnavas skaitījās rūpniecības uzņēmums, tādēļ tās tika novērtētas par 24 000 latiem, vēlāk saimniecība novērtēta par 18 000 latiem. K. Lībants, namdaris būdams, gribējis ierīkot dzirnavās galdnieka darbnīcu, bet tas nav izdevies.

Kūts ar šķūni celta 1928. gadā (iepriekšējā bijusi kalna nogāzē, apmēram 20 m uz leju no pašreizējās). 1934. gadā

Paulīne Eglīte (Lībanta meita) ar vīru aizgājusi dzīvot uz Cēsīm, bet no 1967. gada atkal atgriezusies „Vēdzirnavās”.

Vēdzirnavas bija pilnīgi izpostītas un tika atjaunotas 1982. - 1984. gadā, pateicoties Gaujas nacionālajam parkam. Atjaunošanas darbus vadīja meistars Ādolfs Bitmets, kurš cēlies no senas melderu dzimtas (viņa dzimtas vīrieši jau 4 paaudzēs bijuši melderi). Ādolfā tēvs, brālis un arī viņš pats strādājuši Lenču Kalnadzirnavās par melderiem.

Āraišu vēdzirnavās uzstādītas arī rokas dzirnavas. Agrāk tādas rokas dzirnavas atradās katrā lauku sētā, un malšana bija viens no smagākajiem sieviešu darbiem. Smagajā darbā laiku īsinot, tika dziedātas īpašas maltuves dziesmas. Svētkos arī dzirnavām bija jādod atpūta – akmeņus vajadzēja pacelt uz augšu, lai dzirnavās ienāk svētība. Jāņos vēdzirnavām bija jānopušķo visi četri spārni. Atjaunojot vai uzceļot vēdzirnavas, meistaram vajadzēja, pie spārna turoties, apgriezties vienu apli - tikai tad varēja cerēt, ka vēdzirnavas kalpos godam. Ādolfs Bitmets to patiesi izdarīja!

Pēc postošā 2004.gada 6.jūlija pērkona negaisa atjaunots zibens bojātais vēdzirnavu spārns.

Ik gadus Jēkaba dienā jūlija beigās Āraišu vēdzirnavu kalnā Gaujas NP administrācija rīko Maizes dienu.

Āraišu ezerpils brīvdabas arheoloģiskais muzejs



Foto D. Segliņa.

Āraišu ezera līča salīnā atrodas viens no savdabīgākajiem Latvijas muzejiem – Āraišu ezerpils brīvdabas arheoloģiskais muzejs. Devītā gadsimta seno latgaļu dzīvesvietas rekonstrukcija tika uzsākta 1980. gadā. Ar izrakumos atrasto seno darbarīku kopijām tika uzbūvētas 14 dzīvojamās ēkas.

Ezerpils rekonstrukcijas pamatā ir arheoloģiskajos izrakumos atklātā koka celtnu kompleksa paliekas un ilgā pētniecības darbā gūtās atziņas par Latvijas seno iedzīvotāju dzīvesveidu un celtniecības tradīcijām vikingu laikmetā. Vienā no ēkām ir iekārtota senā rotkaļa darbnīca, kas izrakumu laikā tika atrasta tieši tajā vietā.

Ezerpils ir pirmais plašāk pētītais šīs kategorijas piemineklis visā ziemeļaustrumu Eiropā. Pēc ezera ūdens līmeņa pazemināšanas, 1965. - 1969., 1975. - 1979. gados Āraišu ezerpilī tika veikti arheoloģiskie izrakumi, kuros ieguva ap 2000 senlietu - liecības par latgaļu dzīvesveidu 9. - 11. gadsimtā.

Āraišu ezerpils komplekss ir viens no iecienītākajiem tūrisma objektiem



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Latvijā gan pašmāju, gan ārzemju tūristu vidū. Arheoloģiskā brīvdabas muzeja teritorijā aplūkojamas arī viduslaiku pilsdrupas, bet Meitu saliņā akmens un bronzas laikmetu mājokļi. Ezerpilī notiek folkloras sarīkojumi, teatralizētas ekskursijas „Laikmetu grieži Āraišos”, kā arī starptautiski pasākumi. Muzejparks dibināts 1983. gadā, pievienots Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam 2008. gadā.



Foto V. Indrēviča.

Informāciju par Āraišu arheoloģiskā muzejparka apskati var atrast Latvijas Nacionālā vēstures muzeja mājas lapā (www.history-museum.lv) sadaļās ‘Jaunumi - Cenrādis - Darba laiks’.

www.history-museum.lv

Āraišu pilsdrupas



Āraišu pils celta Livonijas ordeņa laikā. Tā ir kastellas tipa pils. Līdz mūsdienām vēl daļēji redzamas pils mūra sienas. Pili no priekšpils atdala dziļš aizsarggrāvis. Pili ir kvadrāta forma, kas orientēta debespūšu virzienā. Aizsargsienas garums katrā pusē ir 81m. Pēc rakstīto avotu ziņām un arheoloģiskajos izrakumos iegūtajiem

materiāliem, pils bijusi apdzīvota no 14. – 17.gadsimtam. Līdz 1561.gadam tā pastāvēja kā ordeņa mestra rezidences – Cēsu pils – militāra un saimnieciska rakstura palīgpils un ordeņa pilsnovada pārvaldes centrs. Pārdaugavas hercogistes laikā Āraišu pils bija Polijas karalim piederošās amata muižas – folvarka – centrs, kas pārraudzīja sešus apkārtējos zemnieku pagastus. Lielākos postījumus pils cieta Livonijas kara laikā - 1577.gada augusta beigās, kad to ieņēma un izpostīja Krievijas cara Ivana IV karaspēks. 17.gadsimta sākumā pils tika pamesta pilnīgi un nonāca drupu stāvoklī.

Āraišu baznīca un mācītājmuiža



Senākās ziņas par baznīcu Āraišos minētas 1225. gadā. Patreizējā izskatā baznīca pastāv no 1791. gada, pārbūvējot daudz vecāku (13. - 14. gs.) dievnamu. Celtne atspoguļo 18. gs. luterāņu sakrālajā arhitektūrā valdošo tendenci veidot maksimāli plašas zāles tipa draudzes telpas. Līdzās baznīcai ir 18.gs. beigās un 19.gs. celtā mācītājmuižas apbūve, kas, tāpat kā baznīca, ir valsts nozīmes kultūras piemineklis. Baznīcas interjerā lielākoties ir XVIII gs. galdniecības darinājumi, bet daži priekšmeti ir arī no XIX gs. 2. puses. Baznīcas ērģeles būvētas 1904. gadā. Pazīstamais būvmeistars Jānis Meņģelis savā testamentā novēlēja dzimtajai baznīcai 1000 rubļu jauna tērauda zvana pagatavošanai. Zvanu arī iesvētīja 1904.

gadā, bet I Pasaules kara laikā tas tika aizvests uz Krieviju. Draudze pasūtīja Bohuma firmā jaunu zvanu pēc “Meņģeļa pulksteņa (zvana) mēra un skaņas”, kas tika iesvētīts 1924.gadā. 20. gs. 30- tajos gados divos logos aiz altāra ievietoti gleznojumi uz stikla.

Tel.: 64197222

www.araisudraudze.lv

Zviedru priede



1701.gada 28.jūnijā Zviedrijas karalis Kārlis XII ar saviem pavadoņiem bijis Cēsīs un caur Āraišiem devies tālāk uz Nītauri un Koknesi. Āraišos karalis it kā esot atpūties, apsēdies uz liela akmens un uzrakstījis vēstuli māsai uz Zviedriju. Ir nostāsts, ka karalis turpat iestādījis arī priedīti “ar saknēm gaisā” – tagadējo tā saukto Zviedru priedi. Vecās priedes zari tā saliekušies, ka patiesi atgādina sakņu čemuru. Garām priedei senos laikos vedis lielceļš uz Cēsīm. Ķēniņa akmens krievu laikos esot iemūrēts Drabešu internātskolas pamatos.

Drabešu muiža



Muižas apbūves komplekss veidojies 19.gs. sākumā. Saglabājušās 12 ēkas. Drabešu muižas galvenā fasāde veidota klasicisma formās ar 4 kolonnu portiku. Kungu māja nodedzināta 1905.gadā, pēc tam atjaunota. Muižas ainaviska

sastāvdaļa ir muižas parks ar alejām un ozolu birzi. Drabešu muižā atrodas skola, kurā pirms II Pasaules kara strādājis arī dzejnieks Aleksandrs Čaks.

Karātavkalns



Āraišu Karātavkalns stāv augstā vietā, tas ir 169 m augsts, un bija tālu redzams no visiem baznīcas ceļiem. Lejāk guļ ezerpils, vācu ordeņpils drupas, kapsētas, Āraišu baznīca, bijušais baznīcas krogs un Golgātas ceļš no baznīcas uz soda kalnu.

Vācu ordeņa, poļu, zviedru un krievu laikos šeit cilvēki bez cerībām uz attaisnošanu tika nobendēti – gan ar pakāršanu, gan saraušanu uz rata, sadedzināšanu sārtā, nosīšanu pie kāķa. Karātavu kalns izmantots jau Āraišu ordeņpils laikā. Poļu laikos soda vietu izmantojušas vairākas apkārtējās muižas. Dzimtkungs bija augstākā tiesas vara pār saviem dzimtļaudīm un varēja piespriest arī nāvi. Bērnu nozūmētājas pēc sodīšanas aprakuši turpat Bābu lejās. Stāsta, ka pēc lielā Cēsu Pilsmuižas zemnieku dumpja 1777.gadā arī daži pilēnieši esot sodīti šai kalnā.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Ungurmuiža



Foto V.Indrēviča.

Gaujas nacionālajā parkā apbrīnojams ir kultūrvēsturiskais Ungurmuižas apvidus. Tepat netālu ir lielākais ezers Gaujas NP - Ungurs jeb Rustēgs, senais Ureles pilskalns, vairāki kapulauki, viduslaiku kapsētas, zīmju akmeņi, robežakmeņi, daudzas nostāstu vietas.

Centrālais apskates objekts ir Ungurmuiža, kur atrodas 23 valsts nozīmes arhitektūras un mākslas pieminekļi. Muižas parkā un apkārtnē ir gleznaini dīķi, varenas alejas, konstatēti vairāk nekā 40 dižkoki.

Ungurmuižas kungu māju 18.gadsimta sākumā cēlis un veidojis ģenerālleitnants Baltazars fon Kampenhauzens. Viņa dzimtai īpašums piederēja līdz baltvācu repatriācijai 1939.gadā. Kungu māju grezno bagātīgi iekštelpu gleznojumi. Saskaņotajā muižas ansablī iekļaujas arī pārējās celtnes – klēts, stallis, skola, parks ar Tējas namiņu un bērnu rotaļu namiņu – mazo Unguriņu, kā arī kapliča netālaļā pakalnā.

1734.gadā Ungurmuižā, pateicoties hernhūtisma idejām, kuras atbalstīja muižas īpašnieki, tika dibināta skola latviešu bērniem. Tā pastāvēja līdz 19.gs.

90-tajiem gadiem.

Papildus informācija atrodama Latvijas Piļu un muižu asociācijas mājas lapā www.pilis.lv

Lielā Ellīte un apkārtnē



Foto V.Indrēviča.

Liepas pagasta populārākais dabas piemineklis ir Lielā Ellīte, saukta arī par Velna cepli, Vella alu, Velna krāsni, Liepmuižas alu, Liepas alu un Velna kambari. Baltā smilšakmens iežu atsegums ar alu un trim arkām veidojies augšdevona Amatas svītas smilšakmeņos, kas ir vairāk kā 300 miljonus gadu veci. Alas garums 23 m, maksimālais augstums 3,5 m, platums 4,5 m. Klints vēl joprojām ir ļoti savdabīga - pie alas ieejas ir izciļņi, nišas, dobumi, unikāla arkāde. Arkas uzskatāmas par kādreizējās 15 - 20 m garās alas fragmentiem, kas bijusi savienota ar tagadējo Ellītes alu. Arku augstums ir no pusotra līdz 4 metriem. Lielās Ellītes ala ir nepārtraukti mainījusies, ieeja ir nobrukusi, toties ala ir kļuvusi dziļāka. Teika vēsta, ka no alas bijusi pazemes eja uz Cēsīm.

No alas iztek spēcīgs, avota veidots strauts, kas radījis visu unikālo Lielās Ellītes sistēmu. Šeit pazemes ūdeņi

koncentrējas virs ūdensnecaurlaidīgā, slīpā māla, un, tekot cauri smilšakmenim, to izskalo. Avota debets ir 1,5 līdz 2 litri sekundē.

Lielā Ellīte ir unikāls dabas veidojumu komplekss, vienlaicīgi arī arheoloģiskais piemineklis - sena kulta vieta. Tiek uzskatīts, ka alai ir ap 7000 gadu. Lielā Ellīte, viens no vecākajiem tūrisma objektiem Latvijā, senatnē līdzinājusies ērgelēm ar daudzām stabulēm. Teicēju atmiņu pierakstos minēts, ka 20.gs. 20-tajos gados no alas ar vezumiem veduši smiltis saimnieciskajām vajadzībām, iznīcinot alas agrāko izskatu. Presē par Lielo Ellīti rakstīts jau 1864. gada 13. janvārī. „Mājas Viesī” publicētas ziņas, ka alu apmeklējuši cilvēki arī no Igaunijas, un atraduši uzrakstus pat no 1500.gada! Pieminēts, ka ūdens alas dibenā ir ļoti labs.

Ļaudis senatnē ticējuši avota dziedinošajam spēkam, par to liecina daudzās teikas un nostāsti par Liepas Lielo Ellīti. Arī keramiķis Augusts Julla, smilšakmenim līdzās esošā pieminekļa autors, būdams izsūtījumā Sibīrijā, dzejā atstāstījis vairākas teikas par alu un citām vietām.

Viens stāsts ir par velnu, kas bijis ieslēpies Lielajā Ellītē, un nekādas mācītāju lūgšanas nav varējušas to izdzīt – viņš biedējis ļaudis un pastrādājis dažādas trakulības. Beidzot atnācis kāds mācītājs, kuram pašam nav bijis neviena grēka – tad gan velns meties bēgt pāri Gaujai uz Sietiņiezi. Gauja aizšķērsojusi velnam ceļu, tādēļ viņš lasījies cepurē akmeņus kā rāceņus un bēris upes dzelmē. Izcēlies bargs negaiss, un Pērkons spēris velnam, kas tomēr „pa Gaujas dibinu aizvilcīs uz

Sietiņu”.

Aiz Liepas kapsētas – šķērsojot lauku, var nonākt pie Mazās Ellītes. Pēc dažiem nostāstiem, tieši uz šejieni atbēdzis Lielās Ellītes velns, pa ceļam izsitot dažu labu caurumu, ko sauc par Velna bedri, Velna pēdu, Velna dobi un vēl citādi.

Sietiņiezis



Foto no Gaujas NP arhīva.

Sietiņiezis ir viens no populārākajiem dabas tūrisma objektiem, valsts nozīmes aizsargājams ģeoloģisks dabas piemineklis un lielākais balto smilšakmeņu atsegums Latvijā. Lai Sietiņieža apmeklējums būtu drošs un ērts, ierīkotas margas un kāpnes, izvietotas norādes zīmes un informācija.

Lielākais smilšakmens izcilnis Sietiņieža dienvidu daļā nosaukts par Velna papēdi.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Teika vēstī, ka velns tur atspēries, skriedams pāri Gaujai uz Liepu, uz Lielās Ellītes alu. Baltais smilšakmens, ko varam vērot, ir nogulumiezis, kas sastāv no sacementētiem smilts graudiņiem un veidojies 350 miljonu senā ģeoloģijas vēstures periodā Devonā, kad tagadējo Latvijas teritoriju klāja jūra.

Sietiņiezi veido gaiši, vāji cementēti, sadēdējuši smilšakmeņi. Smilšakmens veidojies 350 miljonu senā ģeoloģijas vēstures periodā devonā, kad Latvijas teritoriju klāja jūra. Tas ir nogulumiezis, kas sastāv no sacementētiem smilts graudiņiem. Visā smilšakmens iezī notiek arī mūsdienīgi ģeoloģiski procesi - smilšakmens dēdēšana temperatūras svārstību un ūdens darbības rezultātā, smilšakmens nobrukumi, jaunu slāņkopu atsegšanās, nišu un grotu veidošanās.

Sietiņiezi nosacīti var iedalīt divās daļās – ziemeļu un dienvidu. Ziemeļu posmu veido 13 m augsta un 200 m gara krauja, kur redzams devona smilšakmenim raksturīgais dubultais slīpslāņojums.

Atseguma dienvidu daļa sākas vietā, kur krauja atvirzās no upes. Dienvidu daļa ir 150 m gara, tās augstums 15 m. Sietiņieža kraujas dienvidu posmu izciļņos sadala lūzumi un plaisas, veidojot nišas, grotas, alas un stabus.

Viens no izcilākajiem veidojumiem bija lielā arka, kas sabruka 1974. gadā dēdēšanas procesu un smilšakmens vājās cementācijas rezultātā. Interesants smilšakmens veidojums ir no arkas palikušās kolonas nobrukuma abās pusēs

Sietiņiezis ir savdabīgs sufozijas (smilšaino daļiņu izskalošana no plaisām ar pazemes ūdens plūsmām ilgā laika

posmā, veidojot pazemes tukšumus, alas un grotas) formu komplekss. Sietiņieža Velnala un aiz tās esošā sufozijas piltuve ir šo procesu rezultāts.

Lielākais smilšakmens izcilnis Sietiņieža dienvidu daļā nosaukts par Velna papēdi. Teika vēstī, ka velns tur atspēries, skriedams pāri Gaujai uz Liepu, uz Lielās Ellītes alu. Savukārt Liepā pierakstīts nostāsts, ka velns, bēgdams no Lielās Ellītes, pie Sietiņieža būvējis tiltu pāri Gaujai, lasīdams cepurē “akmeņus kā rāceņus” (te patiesi ir brasls, kas dēvēts par Akmenspāli).

Latvijas Universitātes studentu vienības „Līdums” pārstāvji pavasara Darba svētkos 1927. gadā pie Sietiņieža uzlika piemiņas akmeni ar veltījumu: „Skaties uz skaisto Latviju un priecājies par to”. 2005. gadā akmens ar tā kādreizējo uzstādītāju piekrišanu tika demontēts atjaunošanai un pārvietošanai drošākā vietā, jo vecajā vietā piemiņas akmens apskate kļuva bīstama.



Foto D. Segliņa

2008. gada 15. novembrī Latvijas valsts jubilejas noskaņās ainaviskā vietā virs Sietiņieža baltās smilšakmens kraujas tika atklāts atjaunotais piemiņas akmens ar teicienu: „Skaties uz skaisto Latviju un priecājies par to!”

Pasākumā piedalījās akmens atjaunošanas iniciatori - Latvijas Universitātes studentu akadēmiskās vienību „Līdums” un „Austrums” biedri, tēlnieks Andris Vārpa, Kocēnu pagasta pašvaldības un Gaujas NP administrācijas pārstāvji, folkloras kopa „Senlejiņa” no Siguldas un preses pārstāvji.

Pasākuma dalībniekus uzrunāja Gaujas nacionālā parka direktors Jānis Strautnieks. Studentu vienības „Līdums” pārstāvis iepazīstināja ar piemiņas akmens tapšanas vēsturi. Viņš minēja faktu, ka sākotnēji studentiem jau 1925. gadā bijusi ideja uzstādīt piemiņas stabu Zilajā kalnā. Saņemts arī Pieminekļu valdes atbalsts, tomēr nav atrasti vēstures fakti, kāpēc divus gadus vēlāk vieta mainīta un akmens ticis novietots Sietiņiezī.

Studentu vienības „Austrums” pārstāvis Ivars Pavasars atcerējās, ka 2005. gadā Sietiņiezī par akmens atjaunošanu sprieda kopā ar Kocēnu pašvaldības un Gaujas NP administrācijas pārstāvjiem.

Tēlnieks Andris Vārpa, kura darbnīcā piemiņas akmens gaidīja atjaunošanu, pastāstīja, ka saglabāts gan senā meistara darbs – kalta pieskārienu vietas, gan veikta uzraksta atjaunošana. Uz akmens un burtiem atrastas iedobes, iespējams, kāds uz to kādreiz šāvis ar skrotīm. Apspriežoties ar ekspertiem, nolemts neko nelabot un atstāt šīs vēstures pēdas. Akmens ir pelēks, ar sīku struktūru, tāpēc atjaunotais uzraksts vislabāk būs redzams sausā, saulainā dienā.

Gaujas NP pieredzējušais inspektors Māris Mitrevics dalījās atmiņās par braucieni uz Rīgu, uz VDK, lai

paskaidrotu, ka akmenī nav iegravēts Latvijas brīvvalsts prezidenta K. Ulmaņa vārds.

Apkārtne iedzīvotājiem bijuši iemīļoti pārgājieni uz Sietiņiezi. Vaidavas pagasta “Mežmaļos” saglabājušies fotouzņēmumi ar uzrakstiem “Desiņu cepšana Sietiņiezī”, kuros redzamas svētdienīgi saposušās ģimenes ar bērniem.

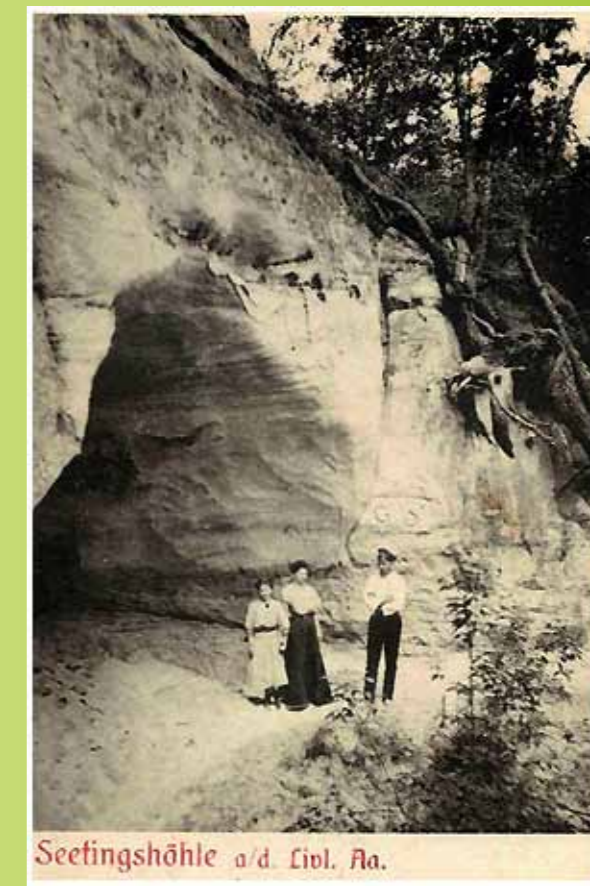


Foto no Gaujas NP arhīva.

Sietiņiezis ir viens no skaistākajiem un interesantākajiem ģeoloģiskajiem dabas pieminekļiem Latvijā. Cienot tā skaistumu, ievērojamo vecumu un trauslumu, aicinām Jūs to saudzēt, nekāpelējot, nešļūkājot un negravējot tajā. Novēlam Jums patīkamu atpūtu!



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

vietas

Sietiņieža apkārtnē

Vaidavas ezers

Vaidavas ezera garums ir 4km, platākajā vietā tas sasniedz 500m, vidējais dziļums – 5,3m, dziļākajā vietā – 9m. Ezera austrumu krasts ir mežains, stāvs, krastmalas – smilšainas. Vaidavas ezerā ietek Brīnumupe, Danka, Zvirgzdupīte, bet no tā iztek Strīkupe.

Vaidavas Zviedru priede

Tā ir viena no daudzajām Vidzemē – atmiņa par „labajiem zviedru laikiem”, kas vēl saglabājusies vecvecāku nostāstos. Zviedru ķēniņš, prom iedams, iedēstījis priedi – ja tā zaļos, tad kādreiz Vidzemē atgriezīsoties vecie, labie laiki.

Vakara miglā Vaidavas ezerā kādreiz esot redzama laiva ar pārdomās nogrimušo ķēniņu. Kas to redzējis, tam noteikti gaidāma veiksmē! Vaidavas Zviedru priede ir valsts nozīmes aizsargājams dabas piemineklis, tās apkārtmērs ir 3,2m.

Brīņu silavots izveidojies ovālas gravas – kritenes lejas daļā, kur tas izplūst no gaišpelēka smilšakmens plaisām, izskalojot daudz smilts graudiņus. No avota iztek neliels strauts, kas līkumojot ieplūst Vaidavas ezerā. Iepaļās formas kritenes vērojamas abos Vaidavas ezera krastos. Visa grava, no kuras izplūst avots, ir aizsargājama. Avotiņš ir vietējas nozīmes aizsargājams ģeoloģiskais dabas piemineklis. Senatnē šis avotiņš saukts par Veselības avotiņu.

Vaidavas pilskalns (Metimnes)

Vērsumā pret ezeru ir 22m augsts, rietumu un ziemeļu pusēs īpaši nocietināšanas darbi nav bijuši vajadzīgi. No austrumiem un dienvidiem pilskalna kvadrātveida pakalni aizsargā trīs grāvji un trīs vaļņi. Tiem pāri ved ieeja pilskalnā. Pētnieki to saistījuši ar senās Beverīnas pils atrašanās vietu. Nelieli arheoloģiskie izrakumi pilskalnā izdarīti 1986.gadā Zigrīdas un Jāņa Apalu vadībā. Ieguvumi attiecas uz agrajiem viduslaikiem.

Rubenes dižakmens

Aizsargājams ģeoloģisks objekts. Dižakmens augstums ir 2,7m, garums – 6m, platums – 1,5–2m, apkārtmērs – 14m, tilpums – 32m³. Granīta laukakmens, kura sastāvā ir konstatēti 3 galvenie minerāli: kvarcs, laukšpats un vizla.

Rubenes luterāņu baznīca

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis, kurā atrodas vairāki valsts nozīmes mākslas pieminekļi – kancele ar gleznojumiem, oblātu kārbīņa un kauss. Rubenē par priesteri ilgi kalpoja slavenais hronists – Livonijas Indriķis. Baznīca celta 1739.g., ietverot tajā arī 14.gs. būvētās baznīcas altārdaļu. Interesanti, ka viduslaikos baznīcas jumts esot bijis klāts zili glazētiem māla dakstiņiem.

Vaidavas pagasta "Meldros" var apmeklēt Senlietu muzeju.

Šeit aplūkojami senie darbarīki un mašīnas. Apmeklējumu pieteikt pa tālruni: 26323724

Antonu akmens

Tilpums – 22m³, augstums – 2m, garums – 5,7m, platums – 4,8m, bet apkārtmērs – 17,7m. Dižajam akmenim ir netipiska forma, lielākā daļa atrodas zem zemes.

Krēslinieku mājas Vaidavā

Stiebru krēslu mājrupniecības sākums meklējams 18.gs. otrajā pusē, Vidzemē, Briežu un Strīku pagastos. Krēslu sīkrūpnieku skaits kopā bija ap 90. Viņi strādāja ar visvienkāršākajiem rīkiem – cirvi, zāģi, urbi, kaltu un slīmestu. Gadā tika saražoti ap 12 000 krēslu, ko tirgoja Latvijā, Igaunijā un Krievijā. Krēslinieku amata vēsturi var izziņāt Briežu krēslinieku sētas Vaidavas pagasta Lejasbregžu mājās, kur iekārtots neliels krēslinieku privātmuzejs. Šeit arī var vērot, kā māls pārtop krūzēs, vāzēs un podos. Tālrunis 29481519.

Kalēja jeb Vaidavas ala

Viena no garākajām sufozijas alām Latvijā, aizsargājams ģeoloģiskais un ģeomorfoloģiskais dabas piemineklis. Vidusdaļā alas platums ir līdz 6m, augstums – līdz 1,7 m, garums – ap 40 m, platība – 150 m². Ala izveidojusies gaišajos smilšakmeņos, tās dziļumā nelielu ezeriņu veido avots. Alai ir brūkoši griesti, iebrūk arī alas ieeja. Teikas vēstī, ka pie alas bijusi kalējmājiņa, bet upītē iepretim alai esot paslēpta naudas lāde, ko sargājot liela čūska. Tā ar savu šņākšanu atbaidījusi apslēptās mantas tīkotājus.

Ērgļu (Ērģeļu) klintis



Foto no Gaujas NP arhīva.

Ērgļu klintis – valsts nozīmes aizsargājams ģeoloģiskais dabas piemineklis un viens no vispopulārākajiem tūrisma objektiem Gaujas NP, atrodas tikai 5,5 km uz ziemeļiem no Cēsīm, Gaujas kreisajā krastā. Šeit var nokļūt ar automašīnu, velosipēdu vai kājām. No Cēsīm uz Ērgļu klintīm ir norādes zīmes. Klinti apskates vieta ir labiekārtota, izveidotas takas, kāpnes un skatu platforma.

Viens no senākajiem nosaukumiem ir „Ērģeļu klintis”, jo teika vēsta, ka atbalss pret šo klinti skanējusi kā ērģeles. Agrākie nosaukumi bijuši arī Pieškalu iezis vai Pieškalnu iezis. Mūsdienās



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

- o vietas

lietotais apzīmējums „Ērgļu klintis” radies pēckara gados, kaut gan uz skaistajām smilšakmens klintīm nekad nav redzēti ligzdojam ērgļi, un tur nekad nav bijušas tuvumā mājas ar tādu vārdu.

Jau pirms nacionālā parka izveides, pagājuša gadsimta 70-jos gados, priežu mežā virs klintīm Tūrisma un ekskursiju padome bija uzsākusi vissavienības nozīmes tūristu bāzes celtniecību. Tas izsauca plašu sabiedrības protestu. Nacionālajam parkam ar tā laika mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra L. Vītola atbalstu, izmaksājot 140 000 rubļu lielu kompensāciju, izdevās pārtraukt celtniecību un demontēt jau uzceltās ēkas. Rezultātā tas bija viens no pirmajiem gadījumiem, kad dabas aizsardzības intereses Latvijā ņēma virsroku pār nepārdomātiem celtniecības plāniem un klintis palika neskartas.

Ērgļu klintis nepārveidotas kopā ar egļu meža krāšņumu turpina sagaidīt apmeklētājus. Pirmais, kas atstāj iespaidu, ieraugot smilšakmens atsegumu, ir majestātiskums, varenība, kā arī plašā gleznainā ainava, kas atklājas no klinšu augšas, no skatu platformas. Arī ūdenstūristus, kas laivās un plostos izpeld no Gaujas līkuma, vispirms pārsteidz klints sienas varenība un staltums. Liekas pat, ka krauja ir stāvāka un augstāka, nekā to uzrāda mērījumi – klinšu augstums ir tikai 18 – 26 metri. Smilšakmens atsegums aizņem 500 metrus garu krasta posmu. Jauka ir mazā baltu smilšu pludmalīte Ērgļu klinšu pakājē.

Kas tad ir Ērgļu klintis, kas grezno Gaujas kreiso krastu? Pirmkārt, tās veido smilšakmens iezis, kas veidojies ļoti senā zemes vēstures periodā. Tad

Latvijas teritoriju klāja siltas, sekas jūras ūdeņi un parādījās zivju vistālākie senči – bruņuzivis, bārķšpuru zivis un citas aizvēsturiskas radības, piemēram, bezžokleņi.

Ģeoloģijā pašlaik visā pasaulē ir atzīts, ka smilšakmens ir nogulumiezis, kas veidojies, nogulsējoties smilšu graudiņiem senajā jūrā un gadu miljonos sacementējoties blīvā iezī. Kvarca, laukšpata un citu minerālu graudiņus kopā sasaista dažādi cementi – kalcīti, māli, dzelzs oksīdi. Smilšakmens nav mūžīgs, bet gan pakļauts dēdēšanas jeb sairšanas procesiem. Tas ir porains un plaisains. Gandrīz vertikālie lūzumi klints sienā norāda, ka miljoniem gadu senajā smilšakmens iezā vēsturē vairākkārt ir notikušas zemes garozas svārstības, kas monolīto smilšakmens klinti ir sadalījušas blokos.

Ērgļu klintis Latvijā ģeoloģijā ir augšdevona Gaujas svītas (D3 gj) lejas daļas etalongriezuma paraugs – stratotips, kas ļoti detalizēti pētīts un der salīdzināšanai ar mazāk izpētītiem smilšakmeņiem.

Dodoties uz Ērgļu klintīm, jāatceras, ka tās ir nozīmīga mūsu dabas bagātība, valsts nozīmes aizsargājams ģeoloģisks dabas piemineklis. Klintis kopā ar augu un dzīvnieku pasauli ir ne tikai Latvijas nozīmes aizsargājams biotops, bet arī Eiropas mēroga vērtība un ģeoloģijas zinātnē interesants litoloģisks ģeoloģisks objekts.

Turaidas muzejrezervāts – Īpaši aizsargājams kultūras piemineklis

Īpaši aizsargājamais kultūras piemineklis Turaidas muzejrezervāts atrodas 50km uz ziemeļaustrumiem no Latvijas galvaspilsētas Rīgas, Gaujas nacionālā parka teritorijā.

Turaida pazīstama ar savu skaisto apkārtni un vēsturi. Muzejrezervāta 42ha lielā teritorija bagāta ar

arheoloģijas, arhitektūras, vēstures un mākslas pieminekļiem, kuri stāsta par notikumiem 1000 gadu garumā, sākot ar 11.gadsimtu. Turaidas muzejrezervāta darbība ir daudzveidīga – līdzās ekspozīciju veidošanai notiek kultūrvides saglabāšana, ainavas kopšana un veidošana, kā arī dažādas aktivitātes apmeklētājiem. Turaidas muzejrezervāts ir starptautiski pazīstams. 1996.gadā muzejs iekļuva Eiropas muzeju gada laureātu sarakstā



Foto M.Zīverts

Krimuldas vēsturiskais centrs (Krimuldas pilsdrupas un Krimuldas muižas komplekss)

13.gadsimtā tika uzcelta Krimuldas

ordeņa pils virsbīskapa Alberta II laikā (pabeigta 1255.g.). Tā piederēja Rīgas Domkapitulam līdz 1566.gadam. Pēc 1566.gada Krimuldas novadu un pili ieņēma poļu karaspēks. 1601.gadā pili



Gaujas nacionālais parks

atkaroja zviedri un tanī pat rudenī to atstāja, iznīcinot pili un daļēji arī pilsētiņu ap to, lai poļiem nebūtu apmešanās vietas. 1621.gadā Krimulda atkal ir zviedru pārvaldījumā. Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs 1625.gadā Krimuldu dāvina Zviedrijas valsts padomniekam, admirālim Gabrielam Gabrielsonam grāfam Okseršernam. Grāfs Oksensērnš 1726.gadā Krimuldu iekļā kapteinim Helmersenam, kuru dzimtas īpašumā tā ir līdz 1817.gadam.

1817.gadā par 60 875 sudraba rubļiem Krimuldu nopērk firsts Johans Līvens, un saimnieko muižā līdz 1921.gadam. Pauls Līvens 1853.gadā, kā pirmais no

Vidzemes Šveices muižniekiem, Gaujas labajā krastā ierīkoja parku ar vairākām promenādēm un divējām koka kāpnēm – vienas ar 380 pakāpieniem no Vikmestes gravas, bet otras ar 325 pakāpieniem vedušas no pils parka uz pārceltuvi pār Gauju.

1854.gadā vasaras atvaļinājumu Krimuldas pilī pavadīja Vidzemes ģenerālgubernators Aleksandrs Suvorovs, tādēļ tagadējo Vimestes pilskalnu sauķi par Suvorova kalnu – tur atradies skaistais skats bellevue uz Gaujas senleju.

Par fon Līvena skaisto parku uzzinājis pat cars Aleksandrs II un savas Vidzemes vizītes laikā 1862.gada 11. – 12.jūlijā kopā



Foto no Gaujas NP arhīva.



Foto no Gaujas NP arhīva.

ar laulāto draudzeni un svītu apciemojis Krimuldu.

Šim apmeklējumam par godu pār Gauju tika uzcelts koka tilts un izbūvēts Serpentīna ceļš, kuru Siguldas dome atjaunoja uz pilsētas 800 gadi – 2007. gadā.

Šobrīd Krimuldas muižas ēkā atrodas sertificēta rehabilitācijas iestāde ar 52

darbiniekiem, no tiem apmēram puse ir medicīnas personāls. Uzņēmuma galvenie mērķi Krimuldas muižas teritorijā ir izveidot tūrisma un atpūtas kompleksu, sakārtot infrastruktūru, palielinot pakalpojumu skaitu un veidus.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

- pasākumi

Metēņi Turaidā



Foto no Gaujas NP arhīva.

Metēņu svinēšanu tradicionāli februāra mēnesī rīko Turaidas Muzejrezervāts (TMR). Šie svētki tiek svinēti septītajā nedēļā pirms kristīgajām Lieldienām. Metēņu svētku norises atbalsta Gaujas NP administrācija.

Metēņi ir laiks, kad notiek atvadīšanās no ziemas un pavasara gaidīšana. Tad ģērbjas maskās, per ar kadiķu slotām, laižas ragavās no kalna, griežas ar urru vai riņķa lēzi uz ledus, ēd gaļu un pīrāgus, aizbaida kurmjus un, pats galvenais, dabū no Metēņa Laimes pogu.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Lieldienas Kubeselē



Foto no Gaujas NP arhīva.

Katru gadu Gaujas NP administrācija aicina ikvienu interesentu pavadīt Otrās Lieldienas vienā no Gaujas NP kultūrvēsturiskajām zonām - senās Kubeseles apkārtnē. Svētki sākas ar svētbrīdi un koncertu Krimuldas evaņģēliski luteriskajā baznīcā.

Gaujas NP administrācijas darbinieki mācītājmājā un tās apkārtnē aicina gan lielus, gan mazus apmeklētājus piedalīties dažādās nodarbībās, spēlēs un rotaļās, kas saistītas ar latviešu Lieldienu parašām. Kubeseles pilskalnā tradicionāli notiek olu krāsošana, izmantojot dabas dotos materiālus, olu ripināšana un šūpošanās. Mazajiem pasākuma apmeklētājiem ir iespēja piedalīties radošajās darbnīcās un izveidot kaut ko piemiņai paliekošu.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Lieldienu pasākums tradicionāli tiek rīkots kopā ar Latvijas Ornitoloģijas biedrību (LOB), kas piedāvā interesentiem piedalīties radošās un izglītojošās aktivitātēs, kā arī ieklausīties stāstos par Latvijas putnu sugām un to dzīvesveidu.

Eiropas dabas un nacionālo parku diena



Foto no Gaujas NP arhīva.

Katru gadu 24. maijā Gaujas NP administrācija atzīmē Eiropas dabas un nacionālo parku dienu, kuras tematiku nosaka Eiropas Federācija (EU-ROPARC Federation). Šī organizācija apvieno dažādas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ĪADT) administrācijas un citas dabas aizsardzības organizācijas visā Eiropā. Gaujas NP administrācija ir federācijas dalīborganizācija kopš 1999. gada.

2007. gadā Eiropas dabas un nacionālo parku dienas devīze bija „Living Working Landscapes” jeb „Dzīvās ainavas”. Šīs devīzes ietvaros Gaujas NP administrācija rīkoja īpašu fotoizstādi, kura tika veidota no vietējo iedzīvotāju iesūtītajām dabas skatu fotogrāfijām, kas uzņemtas Gaujas NP teritorijā. Šim pasākumam par godu tika izdots arī Edija Eversa komponētais

mūzikas noskaņu disks „Dzīvās ainavas”.

2008. gadā Eiropas dabas un nacionālo parku dienā Gaujas NP administrācija dāvināja apmeklētājiem bezmaksas apmeklējumu Zvārtes iezī, Līgatnes dabas takās un Āraišu vēdzirnavās.

Pasaules Vides diena



Foto no Gaujas NP arhīva.

Gaujas NP administrācija Pasaules Vides dienas svinībās organizē aktivitātes saistībā ar vides aizsardzības tematiku.

Tradicionāli Vides dienu atzīmē Cēsu rajona Amatas novadā, pie Zvārtes iezā. Teika stāsta, ka šajā vietā senāk esot pulcējošās raganas. Nostāsti arī liecina, ka senie latvieši par raganām nereti uzskatījuši gudras un rosīgas sievietes, kurām bija zināšanas par tautas medicīnu un ārstniecības augiem.

2008. gada Vides dienas svinību laikā apmeklētāji darbojās vides darbnīcās, kas bija saistītas ar dabas procesu izziņāšanu. Darbnieču aktivitātēs palīdzēja un līdzdarbojās „vides raganas”. Vides dienu svinību laikā ikviens Gaujas NP administrācijas darbinieku pavadībā varēja arī izstaigāt Meža mātes taku un ieklausīties dažādās dabas gudrībās par tuvumā augošajiem kokiem un augiem.



Gaujas nacionālais parks

Vēsture un kultūra

pasākumi

Jēkabi - maizes diena



Foto no Gaujas NP arhīva.

Jēkabi - jaunrudzu maizes svētki - ir Gaujas NP administrācijas rīkoti sirsnīgi svētki ģimenēm ar bērniem, kā arī ikvienam interesentam, kas pulcina lielu apmeklētāju skaitu. Jēkabi tiek svinēti jūlija beigās. Kā tradicionālā svētku norises vieta izvēlēta tieši Āraišu vējdzirnavu apkārtnē. Jēkabos tiek godināti cepēji, kas rudzu maizi cep mājās, ievērojot senās tradīcijas, kā arī Āraišu vējeņu mājas saimnieki. Godināšanas laikā svētku dalībnieki var nogaršot dažādu cepēju maizi un ieklausīties maizei veltītajās latviešu tautas dziesmās, ko izpilda folkloras kopas „Senlejiņa” un „Pērlis”.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Pēc tam svētku dalībnieki var izstaigāt Kukulīša taku, kurā, veicot dažādus darbiņus, izspēlējot spēles un uzdevu-

mus saistībā ar senajām latviešu maizes cepšanas tradīcijām, var iegūt nelielas balvas, kā arī nogaršot īstu rudzu putru. Jēkabu laikā notiek arī Kukuļtirdziņš, kurā var iegādāties dažādu tautas amatnieku un cepēju piedāvātās preces. Šajos svētkos īpaši tiek gaidīti un godināti seno saimnieku un saimnieču vārdu īpašnieki - Jēkabi un Annas.

Eiropas sikspārņu nakts



Foto no Gaujas NP arhīva.

Sikspārņu nakts Eiropā tiek atzīmēta jau kopš 1996. gada. No 2002. gada arī Gaujas nacionālajā parkā sikspārņu nakts atzīmēšana kļuvusi par tradīciju, jo Gaujas NP administrācijas simboliskais dzīvnieciņš ir sikspārnis, un šī dabas teritorija ir ļoti nozīmīga sikspārņu mītnes vieta.

Eiropas Sikspārņu nakts ietvaros Gunārs Pētersons - viens no vadošajiem sikspārņu pētniekiem Latvijā - stāsta par sikspārņiem, to dzīvesveidu, aizsardzību un sastopamību. Šajā naksnīgajā pasākumā bērniem ir iespēja radoši izpausties, pagatavojot kādu ar sikspārņu tematiku saistītu piemiņas lietiņu kopā ar Gaujas NP administrācijas darbiniekiem. Sikspārņu nakts noslēguma daļā visiem

interesentiem ir iespēja doties dabā un ar īpašu detektoru palīdzību saklausīt sikspārņus, kā arī kabatas lukturīšu gaismā vērot to barošanos ar kukaiņiem.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Pasākums tradicionāli norisinās Ungurmuižā - Cēsu rajonā, Raiskuma pagastā. 2008. gadā Sikspārņu nakts norisinājās arī Siguldā, Dabas izglītības centra “Baltā pils” apkārtnē.

Sēņu diena

Jau kopš 2002. gada Gaujas NP administrācija rudenī organizē Sēņu dienu. Ikgadējā pulcēšanās vieta ir Līgatnes dabas takas pie Meža skolas „Pauguri”. Šī pasākuma mērķis ir iepazīstināt dalībniekus ar Latvijā augošajām sēnēm.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Pasākuma laikā apmeklētāji mācās noteikt ēdamās un neēdamās sēnes.

Pasākums domāts, galvenokārt, tiem, kuri vēlas papildināt savas zināšanas par sēņu daudzveidību Gaujas NP. Pasākuma laikā tradicionāli tiek veidota sēņu izstāde, kuru palīdz sakārtot Latvijas Dabas muzeja sēņu speciāliste Inita Daniela. Viņa arī atbild uz apmeklētāju interesējošiem jautājumiem par sēnēm un sēņu veidiem.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Starptautiskā migrējošo putnu sugu vērošanas diena

Sadarbībā ar Latvijas Ornitoloģijas biedrību Gaujas NP administrācija ik gadu oktobrī aicina doties ekskursijās dabā un vērot migrējošos putnus. Gaujas nacionālajā parkā putnu vērošanas pasākumi ir kļuvuši par ikgadēju tradīciju. Pasākums ir domāts lieliem un maziem putnu draugiem. Ekskursiju laikā apmeklētājiem ir iespēja ieklausīties putnu dziesmās, uzzināt vairāk par putniem, to dzīvesveidu, ligzdošanu.

Pasākuma apmeklētāji ir aicināti ņemt līdzi binokļus un putnu noteicējus, kā arī, ja nepieciešams - laika apstākļiem un iešanai dabā piemērotu apģērbu. Ik gadu pasākuma norises vieta tiek izziņota atsevišķi.



Adventes dāvanu tirdziņš



Foto no Gaujas NP arhīva.

Adventes dāvanu tirdziņš Gaujas nacionālajā parkā, Līgatnes dabas takās decembra mēnesī tiek rīkots jau kopš 2002.gada.

Tirdziņa laikā ir iespēja baudīt Ziemassvētku laika noskaņas, iegādāties dažādu veidu preces – adījumus, tamborējumus, rotaslietas, vietējo Vidzemes un tālāku novadu amatnieku darinājumus un ekoloģisku pārtiku, floristikas darinājumus, biškopības produktus, dažādus riekstu un sēkliņu maisījumus, tējas, piparkūkas, kā arī cienāties ar zāļu tēju un sildīties pie ugunsкура.

Ik reizi speciāli ierīkotā aplokā apmeklētājiem ir iespēja apskatīt dažādus mājdzīvniekus no tuvējās lauku sētas - trušus, kazas, aitas, vistas, pīles un zosis. Tas īpaši priecē tirdziņa mazos apmeklētājus.



Foto no Gaujas NP arhīva.

Adventes dāvanu tirdziņa laikā ir tradīcija kopīgi izpušķot lielo svētku egli, tāpēc pasākuma apmeklētāji tiek aicināti ņemt līdž pašu darinātus rotājumus no dabai draudzīgiem materiāliem.